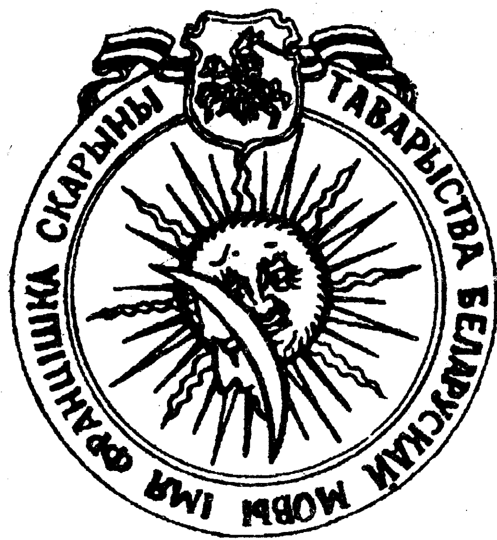
Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

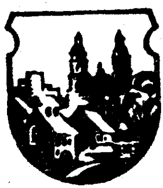
Штотыднёвая газета
(Выходзіць з сакавіка 1990 г.)

№ 7 (271)

14 лютага
1996 г.

Кошт — 1000 рублёў

ПОСТУП ТЫДНЯ

○ **УКАЗАМ ПРЭЗІДЭНТА НАЗНАЧАНЫ НОВЫ МІНІСТР КУЛЬТУРЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ.** Ім стаў Аляксандр Уладзіміравіч Сасноўскі, які працаваў дагэтуль намеснікам старшыні Менгарвыканкама. Аляксандр Сасноўскі нарадзіўся ў 1949 годзе. У 1977 годзе скончыў гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага універсітэта, у 1993 — Акадэмію кіравання пры Савеце Міністраў. З 1981 года па 1986 год працаваў намеснікам дырэктара ПТВ-147, а затым — дырэктарам Менскага ПТВ-114. Са студзеня 1991 года А.Сасноўскі — намеснік старшыні Менскага гарвыканкама па пытаннях культуры, адукацыі, моладзі і рэлігіі. Нядрэнна валодае беларускай мовай. Віншуючы Аляксандра Уладзіміравіча з пасадай, хочацца спадзявацца, што ў яго асобе беларуская культура займела свайго абаронцу ў гэты цяжкі эканамічны час.

○ ***У РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ НА СЁННЯШНІ ДЗЕНЬ ДЗЕЙНІЧАЕ 2016 РЭЛІГІЙНЫХ АБШЧЫН РОЗНЫХ КАНФЕСІЙ.*** *Сярод іх праваслаўная царква мае 938 прыходаў, рымска-каталіцкая — 373, грэка-каталіцкая — 11, евангельскія хрысціяне-баптысты —192, хрысціяне веры евангельскай — 311.*

○ **НАПРЫКАНЦЫ СТУДЗЕНЯ ВЫДАВЕЦТВУ «БЕЛАРУСЬ» СПОЎНІЛАСЯ 75 ГАДОЎ.** Першымі кнігамі выдавецтва былі творы Я.Купалы, Я.Коласа, К.Крапівы, М.Лынькова, Зм.Бядулі, К.Чорнага, Ц.Гартнага, а таксама шматлікія падручнікі для беларускіх школьнікаў. Віншуючы выдавецтва «Беларусь» з юбілеем, жадаем і надалей поспехаў у выдавецкай справе.

○ ***ЛЕТАСЬ У НАШАЙ КРАІНЕ*** *было выпушчана 3205 кніг агульным накладам 62,9 мільёна паасобнікаў. Пры гэтым на долю дзесяці дзяржаўных выдавецтваў прыпадае толькі 20,4 працэнта па назвах і 31,1 працэнта па накладу.*

○ **У ЧАС ГУТАРКІ З КАРЭСПАНДЭНТАМ «ЗВЯЗДЫ» СТАРШЫНЯ БНФ ЗЯНОН ПАЗЬНЯК СКАЗАЎ:** «Нацыянальная ідэя — гэта кансалідацыя народа на аснове любові да сваёй зямлі, гісторыі і культуры, да саміх сябе і ўсведамленне ў гэтым агульнасці жыццёвых інтарэсаў. Чалавек, які ўсведамляе нацыянальную ідэю, звязвае свой поспех і сваё шчасце з поспехам і шчасцем свайго народа. Нацыянальная ідэя здольна кансалідаваць усіх, незалежна ад палітычнай арыентацыі. Дарэчы, і камуністаў, і антыкамуністаў. Напрыклад, і Бразаўскас, і Ландсбергіс гавораць на адной мове. На Беларусі ж, аднак, камуністы служаць не нацыянальнай ідэі»

«Успаміны» і сустрэчы

«Арганы Беларусі» і «Успаміны пра Міколу Равенскага» — новыя фільмы беларускіх кінематаграфістаў. Сустрэча з іх стваральнікамі — Міхасём Жданоўскім, рэжысёрам, лаўрэатам дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, і Юрыем Гарулёвым, аператарам, адбудзецца 18 лютага а 12-й гадзіне ў кінатэатры «Змена». 20 і 22 лютага а 14-й гадзіне — «Подых навальніцы».

Д.К.

МАСКОЎСКІЯ КАЛЯДЫ Стар. 3.

ШМАТЗНАЧНАСЦЬ НАШЫХ І НЯМЕЦКІХ СЛОЎ Стар. 7.

Да 700-х угодкаў герба «Пагоня»

Выканаўчы камітэт Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады распаўсюдзіў у сродках масавай інфармацыі зварот, у якім адзначаецца, што 700 год таму, у 1295 г., вялікі князь Віцень у старадаўняй сталіцы ВКЛ г.Навагрудку зрабіў герб «Пагоня» дзяржаўным сімвалам. У 1918 годзе «Пагоня» прызнана дзяржаўным гербам Беларускай Народнай Рэспублікі, а 19 верасня 1991 г. — галоўным атрыбутам дзяржаўнай і нацыянальнай сімволікі Рэспублікі Беларусь па волі яе Вярхоўнага Савета. Беларуская сацыял-дэмакратычная Грамада заклікае ўсе прагрэсіўныя нацыянальныя сілы, грамадскія і палітычныя арганізацыі правесці ў 1996 годзе ўрачыстае святкаванне старадаўняга сімвала незалежнасці роднага краю і звяртаецца да новага Вярхоўнага Савета Беларусі з прапановай стварыць дэпутацкую камісію па разгляду ўмоў, у якіх праходзіў травеньскі рэферэндум 1995 г., і адпаведнасці сфармуляваных пытанняў рэферэндуму Канстытуцыі і заканадаўству Рэспублікі Беларусь, тым болей, як зазначаецца ў заяве, за адмену гістарычнай нацыянальнай сімволікі і ў гэтых умовах прагаласавала менш паловы ўсіх выбаршчыкаў.

У.А.

Нацыянальная навуковая канферэнцыя

Як ужо згадвалася, Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны рыхтуе Нацыянальную навуковую канферэнцыю **«Дыскрымінацыя беларускай мовы ў Беларусі: гістарычны, палітычны і лінгвістычны аспекты».** Канферэнцыя, якая адбудзецца 30 сакавіка ў Менску, будзе, мяркуецца, прадстаўнічай. Калектыўнымі сябрамі Аргкамітэта ўжо сталі больш за 20 грамадскіх арганізацый і партый.

Аргкамітэт запрашае прыняць удзел у канферэнцыі. Рэгламент часу для дакладаў — да 15 хвілін, для паведамленняў — да 10 хвілін. Тэкст — да 2 старонак стандартнага машынапісу — трэба прыслаць або перадаць загадзя, да 1 сакавіка, Арганізацыйнаму камітэту: 220005, г.Менск, вул. Румянцава, 13. Тэл. (0172) 33-25-11.

А.К.

Год Андрэя Тадэвуша Банавентуры Касцюшкі

У Марачоўшчыне каля Косава

Фонду ўзнагародзіць дыпломамі лаўрэата Фонду імя А.Т.Касцюшкі старшыню Нацыянальнага Арганізацыйнага Камітэта па святкаванні ў Беларусі 250-х угодкаў Андрэя Тадэвуша Банавентуры Касцюшкі сп.Міколу Купаву (на фотаздымку пад харугвай «Тадэвуш Касцюшка»), настаўніка з Заполля сп. Аляксандра Зайку, а таксама спадара Уладзіміра Рымшу.

Дзень быў святы. Ужо ад рання людзі з Менску, з Берасця, з івацэвіцкіх і косаўскіх вёсак спяшаліся ў Марачоўшчыну, у святы куточак нашай зямлі, дзе 250 гадоў таму нарадзіўся Чалавек. Ён змагаўся за незалежнасць Злучаных Штатаў Амерыкі. Ён даў волю неграм, якія былі яму падораныя ўрадам ЗША. Ён выдаў так званы Паланецкі універсал, у якім была абвешчана воля і зямля сялянам Рэчы Паспалітай. І тысячы касінераў — беларускія і польскія сяляне і мяшчане пайшлі ў шэрагі паўстанцаў 1794 года.

Не збылася тады мара нацыянальнага героя трох народаў, ганаровага грамадзяніна Францыі пра волю і незалежнасць. Але збыліся словы мудрай палялшучкі, якая калісь прадбачыла вялікія справы Касцюшкі і выказала спадзяванне, што сыны яго па духу закончаць ягоныя справы. Гэтыя прарочыя словы зямлячкі нагадаў спадар Несцярчук (фотаздымак пад «Пагоняй»), кіраўнік Берасцейскай філіі дабрачыннага Фонду імя А.Т.Касцюшкі. Спадар Несцярчук агласіў рашэнне

На мітынгу выступілі настаўніца-пенсіянерка з Косава Вікторыя Савосціна, дэпутат Вярхоўнага Савета Беларусі Павел Знавец, дарадца польскага пасольства ў Беларусі Марэк Галкоўскі, старшыня Беларускага Народнага Фронту «Адраджэньне» Зянон Пазьняк. Іх вітала і слухала шматсоценная грамада (на агульным здымку).

Да каменя на былой сядзібе Касцюшкаў былі пакладзены вянкі і кветкі.

Фотаздымкі Уладзіміра КАРМІЛКІНА.

Жыццё Таварыства

Створана Таварыства беларускай вышэйшай школы

Гродзенская Рада ТБМ склікала сход выкладчыкаў вышэйшых навучальных установаў горада — універсітэта, медыцынскага, сельскагаспадарчага інстытутаў. Сабраліся прафесары, дацэнты, старшыя выкладчыкі, якія чытаюць лекцыі па-беларуску, таксама і тыя, хто яшчэ не перайшоў на родную мову як мову выкладання, але прыхільна ставіцца да нацыянальнага адраджэння, да перабудовы адукацыі ў нашай дзяржаве на нацыянальнай аснове. Універсітэцкія фізікі, матэматыкі, біёлагі, юрысты, іх калегі з медыцынскага і сельскагаспадарчага інстытутаў падзяліліся немалым ужо вопытам выкладання на дзяржаўнай мове, вопытам падрыхтоўкі адпаведных падручнікаў і тэрміналагічных дапаможнікаў. Удзельнікі сходу аднадушна выказаліся пра тое, што рэферэндум і яго вынікі не маюць юрыдычнай сілы. Тым не менш, як было адзначана, працэсы нацыянальнага адраджэння ў вышэйшай школе не толькі затармазіліся, а і далі задні ход. Таму патрэбна гуртаванне сіл выкладчыкаў, якія шануюць спадчыну свайго народа, яго нацыянальныя каштоўнасці. Было вырашана стварыць у рамках ТБМ больш лакальнае, але на сёння неабходнае грамадскае аб'яднанне — Таварыства беларускай вышэйшай школы. Яно павінна каардынаваць перш за ўсё і ўмацоўваць справы беларускамоўнага выкладання ў ВНУ. Вядома ж, яго задача — пашыраць кола сяброў ТБМ у вышэйшай школе, спрыяць падрыхтоўцы навучальнай літаратуры на беларускай мове, весці нацыянальную асветніцкую работу сярод выкладчыкаў і студэнтаў.

Такім чынам, у горадзе стала дзейнічаць грамадская арганізацыя, непасрэдна заклапочаная тым, каб з нашай вышэйшай школы выходзілі грамадзяне свае дзяржавы, інтэлігенты, якія ўсведамляюць сябе неад'емнай часцінай бацькаўшчыны. Выбрана кіраўніцтва новага таварыства — яго старшынём стаў доктар медыцынскіх навук, прафесар медыцынскага інстытута А.А.Астроўскі. На сходзе прыняты звароты да Старшыні Вярхоўнай Рады Беларусі С.Шарэцкага і старшыні Гродзенскага аблвыканкама А.Дубко.

Аляксей ПЯТКЕВІЧ, старшыня Гродзенскай гарадской Рады ТБМ імя Ф.Скарыны.

Дыягназ доктара-дэпутата

Гэта гутарка атрымалася нечакана, у перапынку паміж пасяджэннямі першай сесіі Менскага абласнога Савета. Вельмі сімпатычная маладая жанчына-дэпутат размаўляла з іншай жанчынай па праблемах аховы здароўя. І размаўляла на добрай беларускай мове! Аўтар гэтых радкоў папрасіў сказаць некалькі словаў па праблемах беларускай мовы для газеты. Марыя Аляксандраўна Бурдзейка, так завуць гэту жанчыну, аказалася ўрачом. У вёсцы Азёры Уздзенскага раёна яна працуе тэрапеўтам тамтэйшай участковай бальніцы.

— Ведаеце, я — чалавек дэмакратычных поглядаў і, акрамя клопатаў пра сваю бальніцу, ахову здароўя, маю здавён боль, які называецца станам беларускай мовы ў грамадстве, — сказала яна.

— Вы сябра якой-небудзь партыі?

— Не. Я — звычайная жанчына. Многія погляды і Грамады, і Народнага Фронту падзяляю. Але мне здаецца, што слова «Фронт» надта грознае. Хай бы была б у гэтага аўтарытэтнага руху іншая назва. Напрыклад, — «Беларускі народны дом». А ў прынцыпе я згодная з нацыянальнымі дэмакратамі. Дзяржава павінна быць суверэннай. Усюды павінна пераважна гучаць родная мова.

— Што, на Ваш погляд, для гэтага трэба зрабіць?

— Нам усім, найперш інтэлігентам-патрыётам, неабходна растлумачыць беларускаму людству, што беларусы — паўнацэнная нацыя, што мы не горшыя за іншых, маем цікавую, багатую гісторыю, годную мову, на якой пішуцца выдатныя кнігі. Што, нарэшце, калі мы не будзем сябе паважаць, нас не будуць паважаць іншыя.

— А што канкрэтна баліць у гэтым плане?

— Становішча мовы ў школах. Трэба, каб расійскамоўная школа была расійскамоўнай, а беларуская — беларускай. Без расійскамоўных класаў. З гэтай справай трэба неяк «завязваць», інакш згубім беларускую школу. І яшчэ — справаводства ў розных установах. Я лічу, што яно павінна на сённяшні дзень весціся па-беларуску, бо Закон аб мовах ніхто не адмяняў. Інакш мы атрымаем на самай справе хворае грамадства...

Такі дыягназ паставіла доктар і дэпутат Марыя Аляксандраўна Будзейка.

Алесь МІКАЛАЙЧАНКА.

Тлумачальны палітычны слоўнік

Палітыка — дзяржава, нацыяналізм

ЦІ МОЖНА ЖЫЦЬ БЕЗ ПАЛІТЫКІ?

Такое пытанне выклікалі ў мяне наступныя словы Старшыні нашай Вярхоўнай Рады Сямёна Георгіевіча Шарэцкага: «...Палітычныя метады сёння сябе вычарпалі... Трэба, і мы будзем займацца перш за ўсё пад'ёмам эканомікі і навукі» (гл. «Народную газету» ад 12.01.96). Тут нешта не так. Таму вызначым усё ж сэнс слова «палітыка». Паходзіць яно ад грэцкага «politika», гэта значыць дзяржава, або грамадскія справы. Праўда, сучаснае яго тлумачэнне рознае, супярэчлівае. Так, паводле У.Даля «политика — наука государственного управления; виды, намерения, и цели государя, немногим известные, и образ его действий, при сем, нередко скрывающий первые... Политик — не всегда честный государственный деятель, вообще скрытный и хитрый человек, умеющий наклонять дела в свою пользу...» Паводле С.Ожэгава, «политика — деятельность организации государственной власти и государственного управления, отражающая общественный строй и экономическую структуру страны, а также деятельность общественных классов, партий и других классовых организаций, общественных группировок, определяющая их интересы». Як бачым, вельмі вучонае разуменне слова «палітыка» такое: яна як дышля — куды павярнуў, туды і выйшла. Бо, з аднаго боку, гэта навука «дзяржаўнага кіравання». Аднак, з другога, — гэта ўжо ніякая не навука, а «образ действий государя, нередко скрывающий его намерения и цели». З трэцяга ж, пад палітыкай разумеецца адна брыдота: «дзяржаўная дзейнасць» — «не заўсёды чэсная» і наогул — брудная. А з чацвёртага — «сфера деятельности, связанная с отношениями между классами, нациями и другими социальными группами, ядром которой является проблема завоевания, удержания и использования власти» (БСЭ). У адпаведнасці з гэтым пунктам гледжання, які поўнасцю адпавядае камуна-бальшавіцкай ідэалогіі, з любым палітыкам трэба трымаць «вуха востра», бо ён толькі і думае, як захапіць уладу любымі (нават — ганебнымі) метадамі і ўтрымаць яе. Сапраўды, такая палітыка і была выкарыстана дзеля стварэння СССР, заліўшы яго прасторы патокамі чалавечай крыві, знішчыўшы лепшых прадстаўнікоў Разумнага, Добрага, Вечнага і давёўшы нас да сучаснага амаль што дзікунскага стану. Але сам С.Г.Шарэцкі, як член чатырох акадэмій, а тым больш — увесь беларускі народ, заслугоўваюць іншага разумення зместу слова палітыка. Яго сэнс фармулюецца так: «палітыка — гэта вызначальны напрамак характару і зместу жыццядзейнасці асобнага чалавека, калектыву, асобнай дзяржавы альбо ўсёй чалавечай супольнасці». Таму, калі слова палітыка адносіцца да асобнага чалавека, то яна будзе асабістай, а калі да дзяржавы, то — дзяржаўнай. Такое разуменне слова «палітыка» адпавядае таму яго сэнсу, які ўсталяваўся ў жыццёвых адносінах. У адпаведнасці з гэтым без дзяржаўнай палітыкі, скіраванай на штосьці канкрэтнае, станоўчае (а не на выпадковахаатычнае), немагчыма і канкрэтная, станоўчая жыццядзейнасць грамадства. А без станоўча выразнай, разумнадзейснай асабістай палітыкі кіраўніка такога рангу, як Старшыня Вярхоўнай Рады, немагчыма мецъ і скіраваную на агульны ўздым грамадства дзяржаўную палітыку. Канешне пакуль дзейнічае і такая «палітыка», якая дае магчымасць прарывацца некаторым да самай высокай дзяржаўнай улады (уключаючы і Вярхоўны Савет), прымяняючы метад бессаромнаавантурнага папулізму абяцання даверлівым людзям усяго, што яны пажадаюць, «палітыка» інтрыг, склок, безупынных абвінавачванняў апанентаў без прадастаўлення права на публічную абарону. Расправы з іншадумствам — абы ўтрымаць уладу! У еўрапейскай гісторыі яскравым прыкладам падобнай «палітыкі»... з'яўляецца прыход (дакладней — прарыў) Адольфа Гітлера да самай высокай улады ў Германіі. Ён потым, карыстаючыся неабмежаванымі канцлерскімі магчымасцямі і авантурыстычнымі прыёмамі, змог хутка знішчыць ці поўнасцю паралізаваць у «фатэрландзе» усё разумова-духоўнае і распаліць у большасці нямецкай нацыі самае інстынктыўна-горшае, агрэсіўна-знішчальнае ў адносінах да «ніжэйшых» народаў. А чым скончылася? Крахам і горам народным. Таму такую «палітыку» можна пісаць, згадваць, толькі ўжываючы двукоссі.

Прывядзенне разумення слова «палітыка» да зместу, які адпавядае яго сучаснаму сэнсу, дае падставы выказаць наступныя абагульняючыя думкі.

Па-першае, усё, выказанае С.Г.Шарэцкім у час яго выбараў на пасаду Старшыні Вярхоўнага Савета і потым пасля іх, з'яўляецца зместам сфармуляванай ім дзяржаўнай палітыкі Беларусі на перспектыву і яго асабістых поглядаў на яе рэалізацыю.

Па-другое, палітычныя метады ніколі «сябе не вычарпаюць». Бо палітыка як прыняты напрамак і змест жыццядзейнасці дзяржавы вызначае сутнасць планаванага характару эканомікі і культуры ў шырокім разуменні гэтага слова. Палітыкай КП(б) і КПСС вызначаўся не толькі характар эканомікі СССР, але і змест жыцця краіны, «где так вольно дышит человек». І зараз эканоміка любой самастойнай краіны вызначаецца яе ўнутрыдзяржаўнай палітыкай. Значыць, палітыка знікне толькі са знікненнем чалавецтва. І па-трэцяе. Агульная палітыка любой развітай дзяржавы грунтуецца на нацыянальнай ідэі. Асноўныя контуры Беларускай ідэі вызначаны, напрыклад, у «Народнай газеце» ад 16 верасня 1994 года (артыкул «Беларуская Ідэя»). Такая Ідэя вызначае зыходныя прынцыпы духоўнай і матэрыяльнай канцэпцыі жыццядзейнасці і яднання нацыі як акрэсленай самастойнай часцінкі агульначалавечай супольнасці. У праграмных выказваннях С.Г.Шарэцкага такой аб'ядноўваючай ідэі, на жаль, няма. Мяркуем усё ж, будзе. Бо ёсць спадзяванне, што Старшыня Вярхоўнага Савета як рэаліст зыходзіць з таго, што ў нас ёсць свая суверэнная Беларуская дзяржава, аб станаўленні якой марылі лепшыя сыны беларускага народа. І што гэтая самастойнасць павінна аберагацца як зрэнка вока. Бо без дзяржаўнай суверэннасці проста немагчыма самастойнае развіццё, самастойнае ўваходжанне ў агульначалавечую супольнасць народаў. У выніку беларускі народ у скрытай форме стане практычна калоніяй іншай нацыі, якая падпарадкуе ўсё беларускае сваім інтарэсам.

Адчуваецца таксама поўная запалоханасць С.Г.Шарэцкага нейкімі, як ён кажа, «бацыламі нацыяналізму». Але гэта ж поўнасцю сугучна безупынным запалохванням быццам бы існуючай пагрозы ў нашым грамадстве наступу нацыяналізму бальшавіцкімі прапагандыстамі. У выніку ў свядомасць народа ўсяляк укаранялася варожасць да ўсяго нацыянальнага, як чагосьці проста ганебнага, непрыстойнага. А між іншым, нацыяналізм — гэта здаровае, ахоўнае пачуццё кожнага самастойнага народа, скіраванае на сваю самапавагу, на зберажэнне свайго гонару і годнасці, на імкненне прыстойна (ва ўсіх агульначалавечых адносінах) выглядаць на фоне іншых народаў. Таму без нацыяналізму ў агульнапрынятым сэнсе гэтага слова немагчыма павага да іншых нацый і народаў. Бо чалавек, які не мае ўнутранай духоўнай самапавагі, не можа паважаць правы і годнасць другога чалавека. Без здаровага нацыяналізму нацыя проста не можа існаваць. Гэтае паняцце зусім не эквівалент сэнсу слова «шавінізм» — крайне хваравітага і агрэсіўнага ў адносінах да другіх нацый і народаў пачуцця. З душы беларускага народа на працягу стагоддзяў ваеннымі захопніцкімі ботамі з Захаду і Усходу рашуча выбівалася нават паняцце беларускай нацыі. Бальшавікі за час свайго савецкага панавання давялі гэта паняцце да стану смяротэльна-варожага. Носьбітаў нацыянальнай свядомасці фізічна знішчалі. Сучасныя імперцы выкарыстоўваюць гэтае паняцце для таго, каб скіраваць просты народ супраць сваіх апанентаў (БНФ і інш.). І дамагліся тут вялікіх поспехаў якраз не на карысць нашаму шматвякова прыгнечанаму беларускаму народу. Таму адной з галоўнейшых задач нашага Вярхоўнага кіраўніцтва з'яўляецца не знішчэнне зачаткаў ахоўнага, карыснага беларускага нацыяналізму, а садзейнічанне яго станоўчаму ўздыму. Я, напрыклад, — нацыяналіст. І ганаруся гэтым. Таму што такое пачуццё дае мне магчымасць служыць беларускаму народу і паважаць правы іншых нацый на станоўчую дзейнасць.

Нарэшце здзіўляе выказванне і намер С.Г.Шарэцкага весці сесіі Вярхоўнага Савета на беларускай мове толькі «калі будзем прымаць законы па культуры». Гэта значыць, практычна заўжды па-руску. Дадатковае тлумачэнне «большасць залы... размаўляе на рускай мове» («Звязда» ад 19.01.1996 г.) нічога не мяняе. Бо «зала» глядзіць у рот кіраўніку. Але ж гэта непавага да роднай мовы, афіцыйнае прызнанне яе другаснасці. Як жа тады яе ўкараняць у школах? Аб якой жа нацыянальнай самапавазе беларусаў можна весці размову? Яна становіцца проста непатрэбнай зусім, акрамя песенных забаў для розных гасцей з «братэрскай» Расіі. Адпаведна з гэтым узнікаюць і такія пытанні:

— Як сумясціць імкненне (пакуль што на словах) служыць беларускаму народу і адраджэнню беларускай нацыі і адначасова спрыяць разгулу беларусафобіі?

— Як можна адрадзіць павагу да беларускай мовы (магчымасці якой ва ўсіх адносінах ні ў якім разе не горшыя, а ў чымсьці і лепшыя) ў школе, калі ўвесь урад падкрэслена не карыстаецца беларускай мовай, калі людзі, якім народ даверыў свой лёс, не хочуць (а магчыма, і не здольны) валодаць ёю?

— Як можна хоць бы змякчыць выражаную беларусафобію тых рускіх (а іх ужо з дзецьмі і ўнукамі каля трэці насельніцтва рэспублікі), якія галасавалі за прэзідэнцкія прапановы, з якіх вынікае абавязковае знікненне беларускай нацыі і адпаведна дзяржавы?

— Як суаднесці заклікі ўсіх свядомых людзей заносіць у «чырвоную кнігу» кожную раслінку, кожную маленькую казюрку для іх зберажэння, як Боскіх стварэнняў, з існаваннем іх...

— Як суаднесці заклікі ўсіх свядомых людзей заносіць у «чырвоную кнігу» кожную расліну, кожную маленькую казюрку для іх зберажэння, як Боскіх стварэнняў, з ісціяй аб тым, што толькі па прызнанні тых, хто сам сябе лічыць беларусам, беларуская нацыя пастаўлена на мяжу поўнага знішчэння (Так! Я не памыліўся, менавіта, знішчэння іншымі!) Мо беларусы не Боскае стварэнне? Мо нацыі створаны Богам выпадкова ад нечага рабіць на ўцеху камусьці? А мо яны ўсё-такі створаны, каб праз нацыянальныя рознасці (што — ісціна, якую адвяргалі і адвяргаюць камуна-бальшавікі) чалавецтва самаўдасканальвалася?

— Не варта браць на сваю душу велізарны грэх за такія адносіны да беларускай нацыі. Бог калі-небудзь за гэта пакарае. Вось жа расійскі народ пачаў расплачвацца за тое, што яго продкі знішчылі шмат народаў у імя «величия, процветания и могущества России»? Ягор Гайдар лічыць, што тамашнія сучасныя падзеі — «это только прелюдия к новым потрясениям в России» («Известия», 26.12.95). Таму што гэта краіна безупыннымі захопамі чужога «аж до самых до окраин» кінула сябе «в черную бездну исторической трагедии» («Известия», 31.10.95). У выніку, нягледзячы на незлічонасць адабраных у другіх багаццяў, «всё русское печально» (там жа). Не ўратуе і ідэалогія нацыянал-камунізму «бросить вызов пошлой стихии, ...овладеть историей, перехватить ее у Запада, развернуть в «русскую сторону», туда, где мерещится «русское будущее», «русское солнце», «русская несказанная мечта» («Советская Россия», 21.09.1995 г.). Таму што гэта будзе зноў насілле над Гісторыяй як заканамернымі працэсамі развіцця грамадства. Доказам таму з'яўляецца каўказская трагедыя Расіі, дзе яна даўным-даўно завязала крывавыя нацыянальныя вузлы ў імя «русского солнца», «русской мечты», «русского будущего», гэта значыць толькі «русского, русского» і яшчэ раз хваравіта «русского». Менавіта таму маленькая Чачня ўжо больш года здолела мужна абараняцца ад «великой и непобедимой».

Не варта ўцягваць зноў у імперскую крывавую каламуць беларускі народ.

Аляксей САЛАМОНАЎ, доктар тэхнічных навук, прафесар.

Беларускае замежжа

Андрэй Мельнікаў — вядомы беларускі бард — дзеліцца з чытачамі «Нашага слова» сваімі ўражаннямі аб сталіцы суседняй дзяржавы ды жыцці тамтэйшых беларусаў.

МАСКОЎСКІЯ КАЛЯДЫ ВАЧАМІ АРШАНЦА

На святкаванне Калядаў у Маскву ад імя тамтэйшых беларусаў мяне запрасіла Таіса Мішчанка. Бадзёры жаночы голас у тэлефоннай трубцы паведаміў, што мяне чакаюць у Маскве.

Сапраўды, праз некалькі дзён на маскоўскім пероне мяне сустрэў вусаты чалавек у кажушку з вялізным бел-чырвона-белым значком. Пазнаёміліся. Мікола Касьянчык па дарозе да яго хаты распавёў, як перада мной з вагона выйшлі дзве беларускі-гандляркі, і не разабраўшыся ў значку, узялі Міколу за вакзальнага служачага ды пачалі распытваць пра нейкія вакзальныя зручнасці, а як пачулі ў адказ беларускую гаворку ды разгледзелі «Пагоню» — спужаліся і збеглі не даслухаўшы.

Мікола з жонкай Валянцінай і дачкой Юляй здымаюць пакой у камунальнай кватэры шматпавярховага ампірнага дома побач з Расійскай акадэміяй МУС за 120 долараў у месяц вось ужо восем гадоў. Цеснавата, але не самыя кепскія ўмовы для Масквы. Тэлевізар, магнітафон, сценка, даволі многа беларускіх кніг. Тэлефон, складныя канапы. На сцяне — бел-чырвона-белы сцяг.

Паснедалі. Паразмаўлялі. Малады хлопец з мясцовых беларусаў Ян Курыс прывёз гітару, з якой мне трэба было пасябраваць на час маскоўскіх выступаў. Сімпатычная чэшская завадская гітара з нейлонавымі струнамі.

Вечарам дваццаць трэцяга ды раніцай дваццаць чацвёртага снежня Касьянчыкі абзванівалі маскоўскіх беларусаў, запрашалі на калядную імпрэзу. Нягледзячы на тое, што ў горадзе была эпідэмія грыпу, запрашэнні прымалі.

Беларуская калонія ў Маскве — адна з самых буйных (пасля ўкраінцаў і татараў), але і ці не самая раздробленая. Тут жывуць дзеці вядомых у мінулым савецкіх дзеячаў — Грамыкі, Мазурава, Зімяніна, беларускія касманаўты Клімук і Кавалёнак з сем'ямі. Клімук стаіць на чале нейкага расійска-беларускага таварыства, сябры якога ўхваляюць палітыку нашага Прэзідэнта ды прызнаюць пасляраферэндумаўскія герб і сцяг. Існуе згуртаванне беларусаў-вайскоўцаў, якія прытрымліваюцца, у асноўным, пракамуністычных поглядаў ды прызнаюць савецкія сімвалы Беларусі. Ёсць беларусы ў шматлікіх праімперскіх расійскіх партыях і аб'яднаннях (ад ЛДПР да Васільеўскай «Памяці» і Баркашоўскага «Единства»). Існуе безліч адзіночак, якія не прагнуць згуртоўвацца і не прызнаюць нічога беларускага, акрамя адзнакі ў пашпарце ды таго факта, што Беларусь існуе.

Бел-чырвона-белы сцяг, «Пагоня» ды беларуская мова аб'ядналі ў Маскве сяброў Таварыства беларускай культуры імя Францішка Скарыны ды філіі Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына».

«Бел-чырвона-белых», паводле іхніх словаў, болей за сотню. Святкаваць Каляды ў адну з сярэдніх школ сабраліся каля сарака. Сярод іншых адна дзяўчына, якая размаўляла выключна па-польску, а на пытанне, ці не журналістка, адказала, што яна «тлумач».

У фае другога паверха ладзіўся банкетны стол. Госці выкладвалі са сваіх кайстраў ды пакетаў банкетны асартымент і посуд. Усё гэта суправаджалі песнярова-данчыкавыя спевы з магнітафона, добра чутныя нават ля ўвахода ў школу.

Прыйшоў на свята стары маскоўскі знаёмца, палкоўнік у адстаўцы Ігар Паўлоўскі. Ураджэнец Навагрудчыны, ён зрабіўся беларускім нацыяналістам, пабыўшы ў Сірыі ў часы Суэцкай вайны 1973 года. Вярнуўшыся ў Маскву і выкладаючы ў Вайсковай акадэміі, у якой калісьці выкладаў генерал-дысідэнт Пётр Грыгарэнка, пачаў у час паездак на Беларусь набываць беларускія кнігі, прыдбаў шасцітомны слоўнік беларускай мовы, па якім мову і вывучыў. Дзядзька Ігар стаяў ля вытокаў Таварыства імя Скарыны, доўгі час быў яго сакратаром. У яго гасцявалі і Мікола Шаляговіч (яшчэ да ўходу ў «палісскасць». Дзядзьку Ігару ён запомніўся добрым голасам і выкананнем беларускіх песень), і Сяржук Сокалаў-Воюш. Ажаніўшыся ў свой час з расійкаю і не маючы ад сям'і аніякай падтрымкі, Паўлоўскі абвясціў адзінай мовай на тэрыторыі сваёй кватэры беларускую і размаўляе на ёй нават з незнаёмымі па тэлефоне.

Вынікі травеньскага рэферэндуму дзядзька Ігар перажыў цяжка: 17 траўня перанёс інсульт. Цяпер, дзякаваць Богу, стаў на ногі, вось і на Каляды выбраўся.

Перад імпрэзай я зайшоў у настаўніцкую парэпетаваць. Сюды ж завіталі і некалькі жанчын у нацыянальных строях, ужо вядомы мне Ян Курыс ды падобны на Буравесніка Рэвалюцыі дзядзька. Аказалася, гэта фальклорны гурт «Алеся». Паспявалі разам, парэпетавалі паасобку, а там і час выступу надышоў.

«Алеся» адкрыла святкаванне каляднай песенькай. Далей спяваў я: і свайго, і чужога, і народнага, і адзін, і разам са слухачамі. Пасля — ізноў «Алеся». Потым кіраўнікі Таварыства Ганна Багуліна-Рыжкоўская ды Генадзь Лех правялі сярод прысутных віктарыну на лепшае веданне беларушчыны. За кожны правільны адказ даваўся прыз. Прызамі былі беларускія кнігі, а таксама касеты Данчыка.

Віктарынай канцэртная частка свята скончылася і плаўна перайшла ў банкет з тостамі, застольнымі спевамі, танцамі ды мастацкім выкананнем паэмы «Лука Мудзішчаў — прэзідэнт».

Адзін з тостаў прагучаў за беларускія сямейныя пары. Такіх знайшлося тры ці чатыры, якія падняліся і цалаваліся пад крыкі «Горка!», астатнія, відавочна, прыйшлі не са сваімі паловамі ці, увогуле, паасобку. У гэтым драма многіх мясцовых нацыяналістаў: сем'і не прымаюць іх беларушчыны ці проста трываюць не дзеля міру ў сям'і, што далёка не горшы варыянт.

Выпілі за нованароджаную дачку Алеся Букі. Сам ён у гэты час забяспечваў ахову на ўваходзе, бо наведваліся ў мінулы раз нейкія праваслаўныя шавіністы, з тых, што лічаць абавязкам славян размаўляць па-расійску, а калядаваць у студзені. Іх пасадзілі за стол, але гэтым разам вырашылі не пускаць.

Застольныя размовы бываюць цікавымі і карыснымі. Так атрымалася і ў нас з Алесяй Адамаўнай Бабарэкай, шасцідзесяцівасьмігадовай кіраўніцай і заснавальніцай фальклорнага гурта «Алеся», дачкой вядомай асобы беларускага адраджэння 20-х гадоў Адама Бабарэкі.

Песні, што выконвае гурт, Алеся Адамаўна ў асноўным запомніла ці запісала са словаў сваёй маці. Калі Алесі было два гады, Адама Бабарэку арыштавалі, а пазней выслалі на Урал. Сям'я паехала за ім, хутка ўсе разам пасяліліся ў Кіраве. Бацькі размаўлялі з Алесяй па-беларуску, маці часта і доўга спявала. Маці песня дапамагала жыць, а цяпер песня дапамагае жыць Алесі Адамаўне. Пасля смерці адзінай дачкі і адзінага ўнука, фальклорны гурт — галоўнае, што ў яе засталося.

Заўважыўшы маю цікавасць да таго, што спяваюць маскоўскія адраджэнцы, Алеся Адамаўна запрасіла мяне ў госці на наступны дзень.

Удзельнікі свята разыходзіліся паступова: нагаварыўшыся, наспяваўшыся, натанцаваўшыся. Перад развітаннем Генадзь Лех, паводле словаў прысутных, галоўны арганізатар усіх апошніх беларускіх імпрэзаў у Маскве, уручыў мне стос бюлетэняў «Шляхам Скарыны», якія ТБК набірае на кампутары, ксераксуе і выдае штогадова.

Начаваў у Курысаў, у Відным, прыгарадзе Масквы. Бацька — спадар Алесь і сын — Ян прытрымліваюцца беларускіх традыцыяў, астатнія — маці, дачка, яе муж, унучка глядзяць на тое, як на дзіўнаватае захапленне, але, у прынцыпе, спагадна, хаця гаспадыня і адзначыла, што Каляды 25 снежня святкуюць «отщепенцы».

Раніцай наступнага дня я прыехаў да Алесі Адамаўны. Гаспадыня запрашае ў залу, дзе накрыты стол.

Уздоўж сценаў залы — кніжныя паліцы. Кнігі самыя розныя — і расійскія, і беларускія. Я звяртаю ўвагу на фота Уладзіміра Дубоўкі, зробленае на маскоўскай вуліцы.

— Дубоўка, — расказвае гаспадыня, — з'явіўся ў Маскве ў канцы 50-х, пасля дваццаці сямі гадоў турмаў і лагераў. Сябра Адама Бабарэкі, ён зрабіўся добрым знаёмым ягонай дачкі. Пасля рэабілітацыі спрабаваў пасяліцца ў Менску, паўгода пражыў у Максіма Лужаніна, даўняга сябра па літаратурна-мастацкай суполцы «Узвышша». Але высветлілася: шмат хто не жадаў вяртання чалавека, якога Янка Купала ў канцы 20-х называў сваім пераемнікам, ні ў Беларусь, ні ў беларускую літаратуру. «На льва палююць кундлі, — тлумачыў пасля Дубоўка Алесі Адамаўне, — яны гаўкаюць бесперапынна. Леў аднаго лапай, другога, трэцяга... чацвёртага... А на пятым — разрыў сэрца».

Былы творчы лідэр «Узвышша» вярнуўся ў беларускую літаратуру, але жыць у Беларусі 50-х—70-х не здолеў. Там ля ўлады ці ў добрых стасунках з ёю знаходзіліся людзі, якія ў свой час цкавалі ўзвышаўцаў, ганьбілі іхнюю творчасць, пісалі на сяброў суполкі даносы «куды трэба», дамагліся знішчэння «Узвышша» і турмаў для яго ўдзельнікаў; а пасля карысталіся ўзвышаўскімі творчымі знаходкамі ды ідэямі, рабілі на гэтым кар'еры ды ўласныя аўтарытэты. Навошта ім быў патрэбны жывы Дубоўка на іх падзеленай ды размеркаванай літаратурнай дзялцы?

Апошнія васемнаццаць гадоў жыцця Уладзімір Мікалаевіч Дубоўка правёў у Маскве, з жонкай, якая чакала яго ўсе гулагаўскія дзесяцігоддзі. У гэтыя гады гасцінная кватэра Дубоўкаў зрабілася своеасаблівым клубам маскоўскіх беларусаў. Тут спяваліся беларускія песні, чыталіся беларускія кнігі. Тут была маленькая часцінка Радзімы, дзе можна было спаткаць беларуса, які прыехаў у Мегаполіс. Падобна, Уладзімір Мікалаевіч дараваў і «кундлям»: Алеся Адамаўна запомніла, як у час аднаго са сваіх прыездаў да Дубоўкі п'яны Пятро Глебка прызнаўся ёй, што гэта ён пісаў даносы на яе бацьку Адама Бабарэку, гэта і ягоная заслуга, што яны, Бабарэкі, апынуліся ў далёкім Кіраве...

Алеся Адамаўна дастае сшытачкі, куды перапісвала песні сваёй маці. Для яе ў далёкім Кіраве Беларусь пачыналася з гэтых песень. Сяджу, слухаю, перапісваю...

Алеся Адамаўна працуе ў НДІ. Але асноўнае для яе — гэта фальклорны гурт «Алеся», названы так у гонар заснавальніцы.

Сёння ў складзе гурта дзевяць чалавек. А адзін з хлопцаў — карэнны расіец, які палюбіў беларускую песню гэтак, што нават пазбыўся акцэнта.

У лепшыя часы быў у гурта свой пакойчык пры адным з ДК, цяпер удзельнікі збіраюцца раз, часам — два разы на тыдзень у Алесі Адамаўны.

Пасля перамогі дэмакратаў над путчам «Алесю» нейкі час запрашалі на агульнамаскоўскія імпрэзы ў якасці тутэйшых беларусаў. Сталі наведвацца да гурта журналісты і тэлебачанне з Беларусі. А ў новых палітычных умовах «Алесяй» цікавіцца кінулі. Але ж людзі спяваюць не толькі для ўладаў — хоць першых, хоць чацвёртых. Ім гэта проста падабаецца.

Тэлефонны званок Міколы Касьянчыка нагадвае: трэба спяшацца на цягнік. Развітваюся з Алесяй Адамаўнай. Спрынт да метро, доўгі пераезд да Касьянчыкаў, там — кароткія зборы і развітальная вячэра, зноў спрынт да метро, прабежка да Беларускага вакзала і да платформы, дзе ўжо стаіць цягнік.

Цёпла развітваемся з Міколам. Брыгада праваднікоў гомельская, і Міколавы беларускія пажаданні яны ўзгадваюць і наступнай раніцай пры развітанні са мной.

Цягнік уздрыгнуў і рушыў на Беларусь.

А.МЕЛЬНІКАЎ.

Ці быў кампутар?

(Вяртаючыся да папярэдняй публікацыі)

У канцы 1994 года існаванне газеты ТБМ у чарговы раз апынулася пад пагрозай. Гэта вымусіла кіраўніцтва Таварыства звярнуцца з просьбай аб дапамозе да прыватных спонсараў. Прэзідэнту фірмы «Дайнова» быў накіраваны ліст, падпісаны старшынём Рады ТБМ Нілам Гілевічам, у якім той прасіў фірму ахвяраваць Таварыству кампутар, прыдатны да выдавецкай справы. «Але ж нядаўна мы ўжо перадалі вашай арганізацыі кампутарную тэхніку», — са здзіўленнем адказалі ў «Дайнове». Не менш здзіўленым быў і кіраўнік Таварыства — аб гэтым яму ведама не было. У дадатак старшыня Менскай гарадской Рады, якой, паводле словаў супрацоўнікаў «Дайновы», быў перададзены кампутар, катэгарычна гэта адмаўляў. «Ні выдавецкай тэхнікі, ні грошай на рахунку дзеля забеспячэння нейкіх сваіх патрэбаў мы (Менская гарадская Рада) не маем», — заявіў ён карэспандэнту «Нашага слова» падчас гутаркі, апублікаванай у леташнім 51-м нумары газеты — праз год пасля падзеяў. Раней падобныя словы ад яго чулі і старшыня Рады ТБМ, і старшыня рэвізійнай камісіі, і сябры гарадской Рады.

У канцы студзеня гэтага года рэдакцыя «Нашага слова» атрымала з фірмы «Дайнова» дакументы, якія мы мусім апублікаваць.

Таварыства беларускай мовы
імя Францішка Скарыны
Менская Гарадская Рада.
26 снежня 1994 г.
№ 7-В
Прэзідэнту фірмы «Дайнова»
спадару Адаму Палюховічу

Ваша патрыятычная і культурна-асветніцкая дзейнасць добра вядома ўсёй Беларусі. Яна ўжо стала светлай старонкай гісторыі Адраджэння беларускай нацыі. Беларускамоўная рэклама аб дзейнасці Вашай фірмы ў сродках масавай інфармацыі ёсць клясычны прыклад шанавання, узвялічання і пашырэння сферы ўжытку беларускай мовы і стварэння ў Беларусі беларускамоўнага асяроддзя ў жыцці грамадства.

Менская гарадская Рада Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны на грамадскіх пачатках працуе на ніве Адраджэння і развіцця беларускай мовы. Рада дазваляе сабе звярнуцца да Вас асабіста і да ўсіх супрацоўнікаў фірмы з просьбай перадаць Радзе кампутар, якога нам так нестае для нашай статутнай дзейнасці па Адраджэнні і пашырэнні сферы ўжытку дзяржаўнай беларускай мовы ў нашай Краіне.

Ад імя Рады яе старшыня прафесар (подпіс) Мікола Савіцкі

(Тэкст перадрукаваны з захаваннем асаблівасцей правапісу арыгінала.)

«Адпусьціць кампутар АТ-286!» — дапісана на лісце прэзідэнтам «Дайновы».

Наступны дакумент — рахунак — накладная № 1692, датаваны 18 студзеня 1995 года, які дазваляе атрымаць кампутар IBM PC/AT-286 і прынтар да яго. «Аснова — дабрачынная дапамога» — пазначана ў дакуменце.

Ад імя Менскай гарадской Рады ТБМ абсталяванне атрымаў М.Савіцкі — гэта засведчана ягоным подпісам.

Копія апошняга дакумента — даверанасці на атрыманне кампутара — друкуецца тут жа.

Таварыства беларускай мовы
імя Францішка Скарыны
Мінская гарадская рада
Форма № М-2а
Утверждена постановлением Госкомстата СССР
Код по ОКУД
20 студзеня 95
Доверенность действительна до
Менская гарадская Рада таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны, Мінск, Свярдлова, 18-а
Счет № 700733 у Ленінскім аддзяленні Белбізнесбанка Код 753
наименование банка
ДОВЕРЕННОСТЬ № 2
Дата выдачи студзеня 95 г.
Выдана старшыні Савіцкаму Мікалаю Іванавічу
фамилия, имя, отчество
Паспорт: серия I-ВЯ
Кем выдан Заводскім РАМ г. Менска
Дата выдачи «6» красавіка 76
На получение от фірмы ДАЙНОВА
наименование поставщика
материальных ценностей по кампутара
наименование, номер и дата документа
Белорусское отделение РППО «Союзбланкоиздат», об. 1611, VI-90 г., т. 15 000х100 ГОСТ

Публікуючы гэтыя дакументы, рэдакцыя «Нашага слова» не мае сумневу ў тым, што атрыманае сп. Савіцкім абсталяванне ўжываецца выключна ў статутнай дзейнасці Менскай Рады, а адмаўленне ім на працягу года факту наяўнасці кампутара — толькі вынік забыўлівасці шаноўнага старшыні Рады.

Падрыхтаваў У.ПАНАДА.

Да 200-годдзя з дня нараджэння Яна Чачота

Ян з Мышы

Набліжаюцца вялікія ўгодкі нашага земляка, выдатнага паэта, пачынальніка новай беларускай літаратуры. Аргкамітэт абвясціў праграму правядзення Чачотавага юбілею, цэнтрам якога выбраныя Малюшыцы — вёска ў Карэліцкім раёне. Я ўсё ж такі лічу, што свята павінна стаць агульнарэспубліканскім, і нейкія ўрачыстасці, навуковыя чытанні павінны адбыцца ва ўсіх мясцінах нашай Бацькаўшчыны, з якімі так ці інакш быў звязаны Ян Чачот. І, на мой погляд, нельга абмінуць Баранавіцкі раён, берагі ўслаўленай ім рэчкі Мышанкі.

Калі зазірнуць у радаводныя справы Чачотаў, высвятляецца, што гэты праваслаўны шляхецкі род вядомы з XVI стагоддзя. Тая ягоная галіна, з якой паходзіў знакаміты паэт, вырасла недалёка ад мястэчка Моўчадзі, што цяпер у Баранавіцкім раёне. Высвятляюцца вельмі важныя факты з радаводу Чачотаў. У 1514 годзе, у выніку чарговай вайны, Маскоўскай дзяржавай быў захоплены Смаленск. Смаленская шляхта, якая не жадала быць падданымі Масковіі, падалася ўглыб ВКЛ і, вядома, звярнулася да вялікага князя, каб атрымаць кампенсацыю за страчаную маёмасць. І сярод гэтай шляхты быў баярын Белік, які не пазней 1524 года атрымаў у наваколлі мястэчка Моўчадзь шэраг пусткаў зямлі. На гэтых пустках з цягам часу паўстаў двор Ярашова, а затым і вёсачка Ярашова, якая на сённяшні дзень не існуе. Баярын Белік не пакінуў нашчадка па мужчынскай лініі. У яго была адзіная дачка, якая пабралася шлюбам з Васілём Чачотам. Вядома, што гэта быў праваслаўны шляхціч. Пасля смерці свайго цесця ён у 1545 годзе звярнуўся да вялікага князя Жыгімонта, каб той пацвер-дзіў ягоныя правы на маёнтак Ярашова, што і было зроблена ў тым жа годзе. І вось менавіта з Васіля Чачота і вядзецца адлік усяго роду. У Васіля Чачота было чацвёра сыноў: Фёдар — ад першай жонкі,ды трое — ад другой. Іх нашчадкі ў пошуках маёмасці і пасадаў перасяляюцца на Навагарадчыну, Гарадзеншчыну, Віленшчыну. І менавіта ў сярэдзіне XVII стагоддзя адзін з Чачотаў набыў маёнтак Русоцін у Навагарадскім павеце. (Моўчадзь і Ярашова знаходзіліся ў Слонімскім павеце.) Менавіта з гэтай Русоцінскай лініі і паходзяць продкі Яна Чачота.

Гэта дакладна ведаў і сам Ян Чачот. Калі заглянуць у яго радаводную справу, бачна, што Чачот сабраў вялікую колькасць дакументаў і пра Васіля Чачота, і пра ягоных нашчадкаў. І ён цудоўна ўяўляў сваё паходжанне. Вядома, што Васіль Чачот па бацьку зваўся Данілавічам. Вось чаму Чачотаў часам называюць Чачоты-Данілевічы. Праўда, невядома, адкуль паходзіць Даніла Чачот, але несумненна, што гэта была праваслаўная шляхта. Каталіцтва Чачоты прынялі, як і большасць нашай шляхты, у пачатку — сярэдзіне XVII стагоддзя. Гэта пацвярджаецца дакументамі. Ярашоўскія Чачоты хавалі сваіх памерлых на цвінтары Маўчадскага касцёла. Але ў той жа час яны рабілі падараванні і уніяцкім касцёлам. Мяркую, што яны добра памяталі сваё праваслаўнае паходжанне, але і нейкая сувязь з уніятамі, прыхільнасць да уніі ў іх усё ж такі была. Вядомы баранавіцкі краязнаўца А.Шоцкі выказаў меркаванне, што дзяцінства Чачота прайшло ў фальварку Рэпіхава, які знаходзіўся за Ляхавічамі. Аднак давайце ўважліва пагледзім на творчасць Яна Чачота. Ні ў адным з усіх вядомых паэтавых твораў ды ў іншых матэрыялах Ян Чачот нідзе не згадвае гэты фальварак. Гэта павінна нас насцярожыць. І мяне ў свой час гэта насцярожыла, калі я ўважліва знаёміўся з матэрыяламі пра жыццё і дзейнасць Яна Чачота. Больш таго, паэт нідзе не згадвае Малюшычы. Творчая спадчына нашага земляка падказвае — так сцвярджае і Кастусь Цвірка, — што Чачотава дзяцінства прайшло недзе ў ваколіцах Баранавіч, недзе на берагах ціхаплыннай Мышанкі, пра якую з такім захапленнем пісаў паэт.

Літаральна пяць гадоў я шукаю іншыя пацвярджэнні свайго меркавання, што дзяцінства Яна Чачота прайшло ў самой Мышы (Новай Мышы). Даказаць гэта дакументамі асабліва важна для разумення ўсёй паэтавай творчасці. Увогуле той перыяд жыцця пачынальніка новай беларускай літаратуры адыграў выраашальную ролю ў ягоным грамадзянскім станаўленні, у ягоным свядомым выбары — стаць абаронцам пакрыўджанага селяніна-беларуса. І менавіта такая шчырая любоў, спагада да беларуса-селяніна магла зарадзіцца ў юначым узросце. Варта нагадаць, што ў той час Мыш — гэта буйнейшае мястэчка Навагарадчыны. Менавіта тут адбываліся штотыднёвыя кірмашы, на якія збіраліся навакольныя сяляне, ад якіх ён мог чуць нашую цудоўную гаворку, нашыя цудоўныя паданні. Дарэчы, паданне аб Мышы ён пачуў менавіта тут і паклаў у аснову знакамітай балады «Мышанка».

Таму высвятленне месца ягонага дзяцінства вельмі важнае для нас. Там, у дзяцінстве, — пачаткі яго свядомасці, беларускага патрыятызму. І я гэта адчуваў, я гэта разумеў і таму лічыў яго мышанінам, але не хапала пацвярджэнняў дакументальных. Два гады таму мне пашчасціла натрапіць у Віленскіх архівах на інвентар маёнтка Новая Мыш. На пачатку XVIII стагоддзя графства Мыш належала апошняму навагарадскаму ваяводу Юзафу Несялоўскаму. Вядома, што Несялоўскі не здаваў свае маёнткі ў арэнду. Ён кіраваў імі непасрэдна сам, але праз прызначаных эканомаў. Дакладна вядома, што 23 красавіка 1803 года, калі Яну не было яшчэ і чатырох гадоў, ягоны бацька Тадэвуш Чачот становіцца эканомам маёнтка Новая Мыш. Сям'я Чачотаў жыла ў Мышы да 1815 года. Менавіта тут, у мясцовым, мышскім, касцёле быў ахрышчаны паэтаў брат Пётр.

Калі я вельмі ўважліва перачытваў баладу «Мышанка», я пераконваўся, што яна, як ніякая іншая балада, насычана мікратапонімамі, некаторыя з якіх існуюць і сёння. Шэраг з іх цяпер зніклі, але ў ранейшых дакументах — другой паловы XIX стагоддзя — яны яшчэ згадваюцца. Ян Чачот апісаў старое замчышча былога замка Хадкевічаў, іншыя навакольныя мясціны, апісаў трапна. Ствараецца ўражанне, калі выходзіш у ваколіцы Мышы, што побач стаіць Ян Чачот і расказвае баладу.

Таму я лічу, што пытанне, якое займае мяне даўно, вырашана: дзяцінства Яна Чачота прайшло ў Новай Мышы. Я нагадаю яшчэ іншыя мясціны Баранавіцкага раёна: Вольна, Бартнікі, Туганавічы, з якімі непасрэдна быў звязаны Ян Чачот. Менавіта тут ён пісаў і складаў апошнія зборнікі беларускага фальклору, тут былі напісаны ягоныя апошнія прадмовы да гэтых зборнікаў. Больш таго, нагадаю, што ў Адольфа Кабылінскага ў Цешаўлі, што недалёка ад Новай Мышы, былі знойдзены балады Яна Чачота.

І яшчэ адно. Калі чытаеш вершы Яна Чачота, то бачыш, што паэт быў заклапочаны пашырэннем п'янства. Да тых, хто часта сядзіць у карчме, хто прапівае апошні грош, звяртаўся Ян з Мышы:

Не на тое Бог стварыў
Каб ты толькі еў і піў,
Але што бы працаваў, баранаваў, і араў...
У поле, ў поле дзэтанькі,
У поле, ў поле дзеванькі...

А было чаму турбавацца. Бо ў той час жыцця Яна Чачота ў Мышы існавала 11 корчмаў. Узнікае пытанне, ці не тут ён бачыў гэтую агідную з'яву ў жыцці нашага сялянства, ці не тут вытокі яго жалю і турбот аб лёсе свайго народа, з якім ён звязаў свой лёс.

Таму, калі ўсё гэта ўзважыць, то, канешне, найбольшае права прыняць свята, урачыстасці 200-х угодкаў нашага знакамітага земляка мае, канешне, Баранавіцкая зямля.

Дзеля ўшанавання памяці Яна Чачота сябры Таварыства беларускай мовы працуюць ужо не адзін год. На нашу просьбу скульптар Аляксандр Шатэрнік стварыў скульптурны вобраз паэта. Гэты бюст Яна Чачота пастаўлены ў школе пасёлка Жамчужны. Сабраныя нейкія сродкі, каб у Новай Мышы адкрыць помнік Яну з Мышы — Яну Чачоту. На жаль, гэтых сродкаў недастаткова. Без дапамогі ўладаў мы не зможам завяршыць гэтую працу. І хацелася б, каб дапамог нам Арганізацыйны камітэт. Я лічу, што ён павінен звярнуцца да ўладаў, каб у чэрвені мы, грамадскасць Беларусі, грамадскасць Баранавіцкага раёна ўрачыста адкрылі гэты помнік.

Васіль ДУБЕЙКА, дырэктар Цешаўлянскай сярэдняй школы, старшыня Баранавіцкай гарадской Рады ТБМ, краязнаўца.

Чыталі?

«Кантакты і дыялогі»

Пад такой назвай выйшаў нумар інфармацыйна-аналітычнага бюлетэня Цэнтра Ф.Скарыны, выданне якога прадугледжана статутам Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў. У звароце да нашых чытачоў гаворыцца: «Мы спадзяёмся, што гэтае выданне займе сваю, пакуль што вольную дзялянку. Яно будзе прысвечана грамадска-культурнаму ўзаемадзеянню Беларусі з іншымі краінамі і народамі — найперш суседнімі, але таксама ўсёй Еўропы і ўсяго свету. Работнікі сродкаў масавай інфармацыі, дыпламаты, вучоныя, дзеячы літаратуры і мастацтва, усе, хто цікавіцца міжнацыянальным, міжрэлігійным і міжкультурным дыялогам, знойдуць у бюлетэні побач з праблемнымі, аналітычнымі артыкуламі беларускіх і зарубежных аўтараў таксама дайджэсты, складзеныя па матэрыялах бягучай прэсы, таксама пастаянныя рубрыкі «Беларусь вачыма замежных вучоных», «Прысутнасць беларускай культуры ў свеце, старонкі будучага слоўніка», «Вернута на Радзіму», «Дыялогі і маналогі, запісаныя для сучаснікаў і нашчадкаў», «Духоўныя кантакты», «Хроніка Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў» і інш. Бюлетэнь будзе шырока выкарыстоўваць матэрыялы міжнародных кангрэсаў, канферэнцый, сімпозіумаў, «круглых сталоў», якія праводзяцца непасрэдна або пры садзейнічанні МАБ, а таксама звесткі, якія паступаюць у Банк інфармацыі па грамадскіх навуках Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф.Скарыны».

У бюлетэні апублікаваны навуковыя даклады, з якімі выступілі на Другім міжнародным кангрэсе беларусістаў іх удзельнікі. Член-карэспандэнт АН Беларусі **Міхась Піліпенка** ў дакладзе «Беларуская традыцыйная культура як феномен еўрапейскай цывілізацыі» лагічна разважае, што ў вызначэнні месца беларусаў у чалавечай супольнасці і іх культуры ў свеце найбольшае значэнне мае традыцыйная культура, характэрная для многіх пакаленняў. Аспрэчваючы тую думку, што мова і культура беларусаў бушцам бы старажытная азіяцкая з'ява, вучоны, аналізуючы паслядоўна беларускую традыцыйную культуру ў гістарычна-генетычным аспекце, паказвае яе еўрапейскія карані і гістарычныя сувязі з балцкімі культурамі. Раскрываючы ўзаемадзеянні і сінтэз усходніх і заходніх традыцый у беларускай культуры, якія найбольш праявіліся ў яе рэлігійнай частцы, вучоны прыходзіць да высновы аб антынавуковасці тэндэнцыі не заўважаць гэты сінтэз і ідэнтыфікаваць беларускую культуру толькі з заходняй або толькі з усходняй традыцыяй. **Юрый Сураўцаў** (Масква) дае глыбокае асэнсаванне знешнепалітычных зносін паміж Беларуссю і Расіяй з пункту гледжання навуковай культуралогіі, калі ідзе гутарка пра фундаментальныя каштоўнасці эпохаў, грамадстваў, рэгіёнаў, этнасаў, дзяржаваў і сацыяльных тыпаў. Вось некаторыя яго высновы. 1. Савецкі час прынёс развіццю этнакультурнай самасвядомасці Беларусі, самаідэнтыфікацыі беларускага этнасу, развіццю беларускай культуры страту не менш істотную, чым за часы «паланізацыі» і «Паўночна-Заходняга краю». Разам з тым беларуская нацыя застаецца этнасам, а беларуская культура не паланізавалася і не русіфікавалася, і ідэя беларускай дзяржаўнасці не растварылася ні ў якой іншай і цяпер адраджаецца. 2. Ідэя нацыянальнага адраджэння (і ў сэнсе «нацыі-этнасу», і ў сэнсе «нацыі-дзяржавы») сёння ў Беларусі — асноўны «сэнсаарыенцір». І Расія павінна гэта зразумець, бо паважаць права на нацыянальна-дэмакратычную самастойнасць Беларусі. На жаль, «дзяржаўна-патрыятычныя» публіцысты і дзеячы тыпу Жырыноўскага, Зюганава, Руцкога і інш. сталі адраджаць манархічна-імперскі пункт гледжання, згодна з якім беларусы і ўкраінцы — часткі адзінага рускага этнасу, а іх мовы — расійскія гаворкі. 3. Пад крыло па-імперску зразуметага вялікадзяржаўніцтва імкнуцца ў Беларусі сілы, партыі і рухі не столькі дэнацыяналізаваныя, колькі дэнацыяналізатары. Гэта саюзнікі Зюганава і Жырыноўскага, і тут усё зразумела. Сумна тое, зазначае вучоны, што беларускія нацыянал-дэмакраты дазваляюць разыгрываць «прарасійскую карту» сваім апанентам, паколькі для іх афіцыйнае паняцце нейтральнасці Рэспублікі Беларусь нібы выключае прыярытэтныя зносіны з вялікім суседам на Усходзе, пры чым атаясамляецца шавіністычная і «дзяржаўніцка-патрыятычная» частка Расіі з усёй Расіяй. **Рыгор Піўтарак** лічыць, што нават павярхоўны аналіз поглядаў на Кіеўскую Русь як на агульную калыску ўсходнеславянскіх народаў, а на старажытнарускую народнасць як на этнічную аснову трох народаў, а на старажытнарускую мову як на агульную крыніцу кожнай з усходнеславянскіх моваў паказвае міфічнасць догмаў, створаных не на навуковым, а на ідэалагічным падмостку. Больш адпавядае праўдзе тэндэнцыя шукаць карані беларускай мовы задоўга да нашай эры. **Руносукэ Курода** (Токіо) расказаў гісторыю зносін паміж Японіяй і Беларуссю, пра якую японцы да вайны амаль нічога не ведалі. Сёння Беларусь японцы спасцігаюць па сумнай чарнобыльскай катастрофе ды па з'явах нашай культуры, звесткі аб якой сустракаюцца ў розных друкаваных крыніцах («Дзікае паляванне караля Стаха», «Ідзі і глядзі», Марк Шагал, Васіль Быкаў). У Японіі арганізавана «Таварыства дружбы Акіта — Беларусь». Задача беларусістаў Японіі наступная: скласці падручнік і слоўнік беларускай мовы, перакласці значныя творы беларускіх пісьменнікаў на японскую мову. У рубрыцы **«Вернута на Радзіму»** расказваецца пра прыгожы жэст Украіны, якая перадала нам абраз «Апостал» XVII ст. Цэнтр імя Ф.Скарыны атрымаў падарунак з Фінляндыі: аўтапартрэт і беларускія малюнкі мастака і філосафа А.Ахола-Вало. З **«Хронікі беларускага жыцця»** даведваемся, што дзякуючы нястомным клопатам прафесараў Лонданскага ўніверсітэта Джыма Дынглі і Арнольда Макміліна адноўлена выданне «Часопіса беларускіх дасследаванняў» пад крыху змененай назвай з раздзеламі «Мова», «Літаратура», «Гісторыя», «Рэцэнзіі». І яшчэ адна добрая навіна. У раздзеле **«Па старонках друку»** знаходзім паведамленне, што ў адным з універсітэтаў Германіі плануецца наладзіць вывучэнне беларускай мовы.

Ірына КРЭНЬ.

Кола сям'і

Талент: як пра яго даведацца

Ваша дзіця абавязкова мае адоранасць у адной з васьмі галінаў чалавечай дзейнасці. Ацаніць прыроджаныя здольнасці дзіцяці або памагчы ў гэтай важнай справе можа вядомая ў ЗША тэст-анкета, распрацаваная вучонымі-псіхолагамі, спецыялістамі ў вобласці дзіцячай псіхалогіі А.дэ Хаанам і Г.Кафам.

У вашага дзіцяці відавочныя тэхнічныя здольнасці, калі яно (6 характэрных прыкметаў):

— цікавіцца самымі разнастайнымі механізмамі і машынамі;

— любіць канструяваць мадэлі, прылады, радыёапаратуру;

— сам «дакопваецца» да прычын няспраўнасцяў і капрызаў механізмаў ці апаратуры, любіць загадкавыя паломкі ці перабоі ў працы механізмаў;

— можа адрамантаваць сапсаваныя прылады і механізмы, выкарыстоўваць старыя дэталі для стварэння новых цацак, прыладаў, знаходзіць арыгінальныя рашэнні;

— любіць і ўмее маляваць («бачыць») чарцяжы і эскізы механізмаў;

— цікавіцца спецыяльнай тэхнічнай літаратурай.

Ваша дзіця мае музычны талент, калі яно (5 характэрных прыкметаў):

— любіць музыку і музычныя запісы, заўсёды імкнецца туды, дзе можна паслухаць музыку;

— вельмі хутка і лёгка адклікаецца на рытм і мелодыю, уважліва ўслухоўваецца ў іх, лёгка іх запамінае;

— калі спявае ці грае на музычным інструменце, укладае ў выкананне шмат пачуцця і энергіі, а таксама свой настрой;

— складае свае ўласныя мелодыі;

— навучыўся ці вучыцца іграць на якім-небудзь музычным інструменце.

У вашага дзіцяці талент да навуковай працы, калі яно (6 характэрных прыкметаў):

— валодае ярка выказанай здольнасцю да разумення абстрактных паняццяў, да абагульненняў;

— умее дакладна выказаць словамі чужую і ўласную думку ці назіранне, прычым нярэдка запісвае іх не з мэтай пахваліцца, а для сябе;

— любіць чытаць навукова-папулярныя выданні, артыкулы і кнігі, абганяючы ў гэтым сваіх аднагодкаў на некалькі гадоў, прычым перавагу аддае навуковай, а не забаўляльнай літаратуры;

— часта спрабуе знайсці ўласнае тлумачэнне прычын і сэнсу самых разнастайных падзей;

— з задавальненнем бавіць час за стварэннем уласных праектаў, схем, калекцый;

— не журыцца і ненадоўга траціць цікавасць да працы, калі яго вынаходніцтва ці праект не падтрыманы ці высмеяны.

Артыстычны талент праявіцца ў вашага дзіцяці тым, што яно (7 характэрных прыкметаў):

— часта, калі яму не хапае слоў, выказвае свае пачуцці мімікай, жэстамі і рухамі;

— імкнецца выклікаць эмацыянальныя рэакцыі ў іншых, калі з захапленнем пра нешта расказвае;

— мяняе танальнасць і выраз голасу, мімаволі пераймаючы чалавека, пра якога расказвае;

— з вялікім жаданнем выступае перад аўдыторыяй, прычым імкнецца, каб яго гледачамі былі дарослыя;

— са здзіўляючай вас лёгкасцю «перадражнівае» нечыя звычкі, позы, выразы;

— пластычны і адкрыты ўсяму новаму;

— любіць і разумее значэнне прыгожага ці адметнага адзення.

У вашага дзіцяці выбітны інтэлект, калі яно (8 характэрных прыкметаў):

— добра разважае, ясна мысліць, разумее недаказанае, улоўлівае прычыны і матывы ўчынкаў іншых людзей;

— валодае добрай памяццю;

— лёгка і хутка схоплівае новы школьны матэрыял;

— задае шмат прадуманых і апраўданых сітуацыяй пытанняў;

— любіць чытаць кнігі, прычым па ўласнай праграме;

— абганяе сваіх аднагодкаў у вучобе, прычым не абавязкова з'яўляецца выдатнікам, часта скардзіцца, што ў школе яму сумна;

— нашмат лепей і шырэй многіх сваіх аднагодкаў інфармаваны пра падзеі і праблемы, што не тычацца яго непасрэдна (сусветная палітыка, эканоміка, навука);

— валодае пачуццём уласнай годнасці і здаровага сэнсу, разважліва не па ўзросту, нават прагматычны;

— вельмі ўспрымальны, назіральны, хутка, але не абавязкова востра, рэагуе на ўсё новае і нечаканае ў жыцці.

Не злуйцеся на вашага гарэзу — проста ў яго спартыўны талент (8 характэрных прыкметаў):

— ён вельмі энергічны і ўвесь час хоча рухацца;

— ён смелы да неразважлівасці і не баіцца сінякоў і гузакоў;

— ён амаль заўсёды перамагае ў бойках ці выйграе ў якой-небудзь спартыўнай гульні;

— не вядома, калі ён паспеў навучыцца спрытна ўпраўляцца з канькамі і лыжамі, мячамі і клюшкамі;

— лепей за многіх аднагодкаў фізічна развіты і каардынаваны ў рухах, рухаецца лёгка, пластычна, грацыёзна;

— здаецца, што ён ніколі ўсур'ёз не стамляецца;

— няважна, цікавіцца ён усімі відамі спорту ці якім-небудзь адным, але ў яго ёсць свой герой-спартсмен, на якога ён імкнецца быць падобным.

У вашага дзіцяці літаратурны талент, калі яно (5 характэрных прыкметаў):

— расказвае пра што-небудзь і прытрымліваецца выбранага сюжэта, не губляе асноўную думку;

— любіць выдумляць ці імправізаваць на тэму рэальнай падзеі, прычым надае падзеі нешта новае і незвычайнае;

— выбірае ў сваіх вусных ці пісьмовых аповядах такія словы, якія добра перадаюць эмацыянальныя станы, перажыванні і пачуцці герояў сюжэта;

— адлюстроўвае персанажаў сваіх фантазій жывымі і цікавымі, ачалавечанымі;

— любіць насамоце пісаць апавяданні, вершы, не баіцца пачаць пісаць раман пра ўласнае жыццё.

І нарэшце, мастацкія здольнасці вашага дзіцяці могуць праявіцца ў тым, што яно (6 характэрных прыкметаў):

— не знаходзячы слоў ці захлынаючыся імі, пачынае маляваць ці ляпіць, каб выказаць пачуцці ці настрої;

— у сваіх малюнках і карцінах адлюстроўвае ўсю разнастайнасць рэчаў, людзей, жывёлаў, сітуацый, а не «зацыкліваецца» на выяўленні нечага цалкам удалага;

— сур'ёзна ставіцца да твораў мастацтва, робіцца ўдумлівым і вельмі сур'ёзным, калі яго ўвагу прыцягвае які-небудзь твор мастацтва ці пейзаж;

— калі мае вольны час, ахвотна лепіць, малюе, крэсліць, камбінуе матэрыялы і фарбы;

— імкнецца стварыць які-небудзь твор, які мае відавочнае практычнае значэнне — аздабленне для дома, адзення ці падобнае.

— не баіцца выказаць уласнае меркаванне нават пра класічныя творы, прычым можа нават паспрабаваць крытыкаваць іх, прыводзячы цалкам разумныя аргументы.

Цяпер вазьміце аловак і паперу і ацаніце ў балах (ад 2 да 5) кожную характэрную прыкмету ва ўсіх васьмі апісаных талентах. Калі якая-небудзь характарыстыка асабліва падыходзіць да вашага дзіцяці, стаўце пяць і г.д., але не стаўце ніжэй 2 балаў.

Затым сумуйце балы ўнутры кожнай з васьмі анкет на кожны тып таленту. Атрыманую суму падзяліце на лік прыкметаў таленту. Цяпер неабходна пабудаваць графік. На гарызантальнай восі каардынат адзначце восем (па ліку даследаваных відаў таленту) пазіцый. На вертыкальнай восі адмецьце праз роўныя прамежкі лічбы ад 2 да 5. На перасячэнні праекцый сярэдняй адзнакі ў балах і віду таленту стаўце кропку. Спалучыце атрыманыя кропкі і атрымаеце патрэбны графік.

Для чаго ён патрэбны? Для таго, каб прыняць правільнае рашэнне, калі вы захочаце, каб ваша дзіця адначасова займалася музыкай і плаваннем, а таксама матэматыкай і маляваннем. Зірнуўшы на графік, вы зможаце ацаніць перспектывы малечы.

Не засмучайцеся, калі лінія на графіку не будзе мець пікаў. Прапанаваны метад адоранасці дзіцяці пры дапамозе анкетавання ўсё-ткі даволі просты, а талент мае ўласцівасць доўга хавацца і не праяўляцца бурліва і яскрава.

Гэтую анкету можна ўжываць для анкетавання дзяцей ужо з пяці гадоў, хаця яе дакладнасць павышаецца, калі дзіцяці спаўняецца шэсць-сем год.

Падрыхтавала Л.Ш.

Масару ІБУКА

Пасля трох ужо позна

(Працяг.)

«ЛЫЖКА ДЗЁГЦЮ МОЖА САПСАВАЦЬ БОЧКУ МЁДУ» — ГЭТА АДНОСІЦЦА І ДА ДЗЯЦЕЙ

Каб растлумачыць, што я маю на ўвазе, раскажу адну гісторыю. Маладога чалавека паслалі працаваць за мяжу, а яго жонка з нованароджанай дзяўчынкай паехала жыць да сваіх бацькоў у Тахаку. Дзядуля і бабуля абагаўлялі сваю ўнучку, шмат гулялі і размаўлялі з ёй. Праз год, скончыўшы справы, малады чалавек вярнуўся, і яны з жонкай і дзіцем зноў пасяліліся ў Токіо. У той час іх дзяўчынка была яшчэ занадта маленькая, каб размаўляць. Але калі яна загаварыла, бацькі разгубіліся: усе словы, якія вымаўляла іх дачка, былі на дыялекце Тахаку. Гэта было вельмі дзіўна, таму што ўсе члены сям'і гаварылі на агульнапрынятай японскай мове і толькі дачка — на дыялекце.

Нават праз некалькі гадоў, калі дзяўчынка пайшла ў школу, яна ўсё яшчэ не магла пазбавіцца акцэнту Тахаку.

Аказалася, што яшчэ да таго, як дзіця навучылася гаварыць, гэты дыялект распаўсюдзіўся па каналах яго мозгу. А калі сляды ўжо стварыліся, надзвычай складана сцерці іх, каб пачаць пракладаць новыя.

«Лыжка дзёгцю ў бочцы мёду» ў раннім дзяцінстве азначае, што ўплыў на дзіця ў такім узросце пакідае незнішчальнае ўражанне на ўсё жыццё. Менавіта бацькі павінны клапаціцца пра тое, каб гэты ўплыў быў дабратворны.

ПАКОЙ, ПАЗБАЎЛЕНЫ СТЫМУЛЯТАРАЎ, ШКОДНЫ ДЛЯ МАЛЕЧЫ

Уявіце сабе пусты пакой з чыста белай столлю і сценамі, зусім ізаляваны ад знешніх шумоў. Якая-небудзь маці можа падумаць, што гэта — ідэальныя ўмовы для яе нованароджанага. На самай жа справе такі пакой, пазбаўлены ўсякіх атрыбутаў, не проста бескарысны, але і вельмі шкодны для малечы.

Эксперыменты, якія правёў прафесар Брунер у Амерыцы, паказалі, што ступень знешняга ўплыву таго асяроддзя, у якім знаходзіцца маленькае дзіця, аказвае прыкметны ўплыў на развіццё дзіцячага інтэлекту. Ён даведаў гэта наступнымі даследаваннямі. Спачатку ён падзяліў нованароджаных дзяцей на дзве групы, змясціў адных ва ўмовах, зусім пазбаўленых стымулятараў, а другіх — у пакой з яркімі шпалерамі ў кветкі, каляровай столлю, стракатымі коўдрамі, дзе праз акно было відаць, як працуюць урачы і медсёстры. Тут нават грала музыка.

Абедзве групы выхоўваліся ў розных умовах некалькі месяцаў, пасля чаго былі праведзены тэсты на вызначэнне інтэлектуальнага развіцця. Кожнаму дзіцяці прапаноўваўся бліскучы прадмет, і па часу, які яму патрабаваўся, каб дацягнуцца да гэтага прадмета вызначаўся ўзровень яго развіцця. Вынікі дакладна паказалі: узровень інтэлекту ў дзяцей, якія знаходзіліся ў пустым, голым пакоі, адставаў на тры месяцы ад узроўню інтэлекту дзяцей з пакоя са стымулюючым асяроддзем.

Такое 3-месячнае адставанне менавіта на гэтай стадыі вельмі істотнае, бо лічыцца, што разумовае развіццё дзіцяці ад нараджэння да 3 гадоў па сваіх магчымасцях аналагічнае развіццю ад 4 да 17 гадоў. І хаця навукоўцы лічаць, што гэта адставанне можна вельмі хутка пераадолець, калі дзіця правільна выхоўваць, тым не менш гэта патрабуе намаганняў і прымусу маленькага дзіцяці.

Падобныя эксперыменты праводзіліся не толькі прафесарам Брунерам, але і многімі іншымі псіхолагамі. Вынікі засведчылі, што наяўнасць ці адсутнасць знешняга ўплыву сур'ёзна адбіваецца на развіцці здольнасцяў.

Падрабязна вывучаліся і многія віды стымуляцыі, якія больш за ўсё ўплываюць на развіццё інтэлекту. Былі выпрабаваныя многія рэчы: калыска, якая гайдалася, махры, кідкія фальбоны, бліскучыя мячыкі, каляровыя шпалеры і да т.п.

Прафесар Уайт, псіхолаг з Гарвардскага універсітэта, які займаецца даследаваннямі ў галіне ранняга развіцця, лічыць даказаным, што калі для росту дзіцяці ад самага нараджэння створаны разнастайныя ўмовы, гэта дае значны эфект у фармаванні інтэлекту.

НА ДЗІЦЯ РОБЯЦЬ УПЛЫЎ САМЫЯ НЕЧАКАНЫЯ РЭЧЫ

Карл Фрыдрых Гаўс, адзін з найвялікшых матэматыкаў XIX стагоддзя, адкрыў формулу сумы арыфметычных шэрагаў, калі яму было ўсяго 8 гадоў.

Бацька Гаўса не вызначаўся вучонасцю. Ён быў простым мулярам, рамантаваў сцены, агароджы, коміны і часта браў сына з сабой на працу. Гаўс падаваў бацьку цагліны і лічыў іх. Відавочна, матэматычныя здольнасці Гаўса сфармаваліся пад уплывам гэтай звычкі ў раннім дзяцінстве.

Маленства — надзвычай успрымальны перыяд у жыцці чалавека. Тое, што бацькам здаецца няважным і бессэнсоўным, дзіця можа ўспрымаць з такой адчувальнасцю і моцай, што гэты досвед можа стаць асновай усяго яго далейшага жыцця.

(Працяг будзе.)

Падрыхтавала Л.Ш.

Зялярскія гутаркі

Pinus silvestris

Праўда, прыгожае навуковае імя ў нашай звычайнай, як уяўляецца, хвойкі — Pinus silvestris? Але ж і дрэва прыгожае, дзе б яно ні вырасла, ці ў густым бары, ці на прыволлі. Ды хвойка не толькі цешыць вока. Даўно вядомыя яе лекавыя ўласцівасці. Яшчэ за пяць стагоддзяў да Хрыстовага нараджэння Гіпакрат лячыў хворых на сухоты ў барах. Навукоўцы падлічылі, што з аднаго кілаграма жывіцы выпараецца ў паветра да 240 грамаў шкіпінару (яго называюць і тэрпентынным алеем Oleum Terebinthinae), які згубна дзейнічае на ўзбуджальніка сухотаў. Нездарма жывіцу завуць бальзамам!! Ўздзеянне шкіпінару лагоднае — ён далікатна раздражняе скуру, дзейнічае супрацьзапальна, праз што перастае адчувацца боль. Таму і раяць выкарыстоўваць шкіпінар пры неўралгіях, міязітах, люмбага, артрытах, артрозах. Калі ж шкіпінарам дыхаць або выкарыстоўваць яго ў інгаляцыях, адбываецца раздражненне бранхіяльных залозаў: стымулюецца іхняя сакраторная дзейнасць — макрота перастае быць вязкай, а таму лёгка адхаркваецца. Адначасова нішчацца і бактэрыі, што пладзяцца ў макроце. Антысептычнае ўздзеянне шкіпінару абумоўлена, відаць, уласцівасцямі так званых тэрпенавых вуглявадаў, з якіх найболей пінену (ад лацінскай назвы хвойкі). Дзеля таго, каб вы, шаноўныя чытачы, уявілі рэчыўнае багацце шкіпінару, варта пералічыць іншыя тэрпены: карэн, ліманен, сільвестрэн, дзіпентэн, камфен, *тэрпінеол* (тэрпентын з піны (хвойкі) алей?) ды іншыя. Можна толькі ўявіць, на якія сучасныя хваробы хвойка стварыла лекі!

Ігліца

Хваёвае лісце — ігліца, дзе фактычна і ўтвараюцца ўсе рэчывы, багатае на вітамін С, колькасць якога, дарэчы, павялічваецца ўзімку. Вітамінны настой з хваёвай ігліцы рыхтуюць (паводле кнігі Я.П.Шмарко і І.П.Мазана «Лекавыя расліны ў комплексным лячэнні». Мн., 1989. С. 176) так: «Свежую, прамытую пад струменем халоднай вады ігліцу стрыгуць нажніцамі (4 шклянкі) і заліваюць халоднай вадою (2,5 шклянкі), дадаюць 2 чайныя лыжкі разбаўленай салянай кіслаты і ставяць на 2—3 дні ў цёмнае месца. Затым працэджваюць і п'юць па 1 шклянцы на дзень». Варта дадаць, што ігліцу трэба збіраць далёка ад шашы (не бліжэй чым за 400 метраў).

Як здабыць алей?

Вельмі карысны ігліцы (хвоевы) алей (oleum Pini silvestris). Яго можна атрымаць перагонкай з вадою ці вадзяной парай свежай ігліцы з маладых лапак. Ігліца і вада награваюцца разам у адным посудзе агнём, што распальваецца непасрэдна пад ёмістасцю. Пры перагонцы з вадзяной парай у бак ці каструлю кладуць толькі ігліцу і праз яе прапускаюць пару, якую атрымоўваюць у спецыяльным параўтваральніку. Незалежна ад спосабу вадзяная пара захоплівае лятучы алей (а ў ім і той пінен) і, праходзячы праз ахаладжальную сістэму, кандэнсуецца ды сцякае ў выглядзе мутнай вадкасці, у якой плаваюць дробныя крэпелькі алею. Славутая Ганна Цюндзявіцкая ў сваёй «Літоўскай гаспадыні» раіць у лейку (праз яе вадкасць цячэ ў бутэльку) пакласці вату, на якой і будзе асядаць алей.

Вядомы і больш просты спосаб. Скараварку напіхаюць дробненай ігліцай і налалову заліваюць вадой. З шчыльна зацісну тай накрыўкі здымаюць клапан, а замест яго ставяць гумавую трубку, па якой пойдзе пара. У другі канец трубкі ўстаўляюць шкляны наканечнік і апускаюць яго ў бутэльку з адбітым дном. Бутэльку ставяць у посуд з халоднай вадой так, каб горла бутэлькі выступала з вады на дзесяць сантыметраў. Шкляны наканечнік не павінен упірацца ў дно посуду. Калі вада закіпіць, трэба зменшыць агонь; гатаваць трэба тры-чатыры гадзіны. Алей, як і пара, кандэнсуецца ў бутэльцы і збіраецца ў яе горлачку, адкуль яго збіраюць піпеткай або шпрыцам.

Ігліччны (хвоевы) алей выкарыстоўваюць дзеля інгаляцыі або ваннаў, бо растваральныя ў вадзе рэчывы лёгка пранікаюць праз скуру і ўзбуджаюць дзейнасць залозаў, што ў дыхальных шляхах.

Хваёвыя пупышкі

Як можна здагадацца, хваёвыя пупышкі ўтрымліваюць тыя ж самыя рэчывы, што ёсць у ігліцы ці жывіцы. Збіраюць іх узімку і напрадвесні ды сушаць пры тэмпературы не вышэй за 35°С пры добрым праветрыванні. Яны павінны захаваць натуральны колер (буравата-ружаватыя, у сярэдзіне — зялёныя) і пах жывіцы. Луска, якой яны крытыя, не павінна лушчыцца, а шчыльна прылягаць пупышку. Калі ж луска раскрылася або асыпаецца, то гэта лепшая прыкмета, што пупышкі страцілі сваю вартасць.

Хваёвыя пупышкі выкарыстоўваюць у тых жа выпадках, як і згаданыя рэчывы, а таксама і пры катарах верхніх дыхальных шляхоў да страўніка, кішэчніка і мочавых шляхоў. Адвар рыхтуюць з палавіны лыжкі расцёртых пупышак і шклянкі цёплай вады — гатуюць (кіпяцяць) пад накрыўкай дзве хвіліны. Працэджаны і астуджаны адвар п'юць па 1—3 лыжкі 2—4 разы на дзень.

ЗЯЛЯР.

ВУЧЫМСЯ

Практычная стылістыка

Вікторыя ЛЯШУК,
кандыдат філалагічных навук

З гісторыі красамоўства на Беларусі

Княжая згода

Рассуньцеся, часу перагародкі:
Вядуць, як суседзі праз вокны, размову
Учора і Заўтра, патомкі і продкі...

Пятрусь Макаль.

Рыжскі архіў захаваў нам пісьмовыя сведчанні аб міждзяржаўных, найперш гандлёвых, стасунках полацкіх, віцебскіх і смаленскіх земляў з Рыгай і Готландам. Найперш гэта аналізаваная ўжо намі Дагаворная грамата 1229 года. На яе падставе пазней напісаны шэраг Пацвярджальных грамат, якія прыкладаліся да тэксту Дагаворнай. У такім выпадку абодва з гэтых дакументаў мелі аднолькавую княжую пячатку. Згаданая акалічнасць тлумачыць наяўнасць некалькіх спісаў Дагаворнай пры трох Пацвярджальных граматах, якія, акрамя гістарычнай, маюць моўна-культурную значнасць, несучы выразныя стылёвыя адзнакі інфармацыйна-даведачных дакументаў ды індывідуальныя моўныя асаблівасці. Створаны яны ў розны час на Смаленшчыне. Гэта Пацвярджальныя граматы князёў Фёдара Расціслававіча 1284 года, Аляксандра Глебавіча (каля 1300 г.) і Івана Аляксандравіча (першая палова XIV ст.). Найбольш кампазіцыйна ўпарадкаваная, змястоўная і лаканічная, дасканалая паводле юрыдычных стандартаў і працэдурных асаблівасцяў — Грамата Фёдара Расціслававіча, напісаная ў той жа год, што і яго ж рашэнне па судовай справе аб звоне, пра што была наша папярэдняя размова. Паводле традыцыі старажытнай дыпламатыі пачынаецца грамата з вітання (салютацыі):

«Поклонъ отъ князя от Федора къ пискупу и къ мастеру и къ ратманомъ».

Блізкія па стылістыцы да цытаванай (аднак больш падрабязная ў тытуляцыі і абагульненая ў вылучэнні асоб паслання) салютацыя наступніка князя: ***«Поклонъ от князя смоленьского от Олександра от Глѣбовича к ратманомъ крижьскимъ і ко всѣмъ горожаномъ».***

Пачатак Пацвярджальнай граматы князя Івана Аляксандравіча афармлены як канстатацыя. Павага да ўладных асоб перадаецца словамі ***братъ і старѣишиі братъ***, што характэрна для культурнай традыцыі беларусаў, адлюстравана ў фальклоры і мастацкай літаратуры. Стыль княскага выказвання даволі складаны і мудрагелісты праз шматлікі паўтор слоў ***докончать*** [заключыць дамову] і ***докончанье*** [дамова] — пры ўпамінанні сваіх папярэднікаў, палітыку якіх князь працягвае, і сучаснікаў, з якімі ён меў афіцыйныя адносіны: ***«Се язъ князь великии смоленьскыи Иванъ Олександровичь, унукъ Глѣбовъ, докончалъ есмь с братомь своимь с мѣстерѣмь с ризьскимь и съ пискупомь и с рыдѣли*** [рыцарамі] ***и с ратманы и со всѣми рижаны, што подъ его рукою; докончалъ есмь по дѣда своего докончанью и по старымъ грамотамъ; докончалъ есмь по тому докончанью, како то братъ мои старѣишиі Кедименъ*** [Гедымін] ***докончалъ и его дѣти Глѣбъ и Алкердъ».***

Названы вялікія князі Вялікага Княства Літоўскага — Гедымін і ягоны сын Альгерд (ад яго ў 1350-я гг. Смаленскае княства было ў палітычнай залежнасці). Гэтым фактам пацвярджаецца аўтарытэт вялікіх князёў. Як зазначае І.П.Хаўратовіч, «Альгерд быў не толькі выдатным палкаводцам, але і мудрым дзяржаўным дзеячам, меў выключныя дыпламатычныя здольнасці». Не будзе перабольшаннем сказаць пра яго як майстра дыпламатычнага красамоўства.

Наступная кампазіцыйная частка Пацвярджальных грамат — найбольш важная, зместава тоесная, па стылі — афіцыйная, аднак фармуецца рознымі моўнымі сродкамі, мае розную ступень канкрэтызацыі і абагульнення. Грамата 1284 года абвяшчае вольны гандаль і сведчыць дыпламатычную спрактыкаванасць уладных асоб: ***«Што будеть намъ речь*** [справа] ***съ пискупомь или съ мастеромь, то ведаемъ ся мы сами. А вашому гостеви*** [вашым купцам] ***сѣмо*** [сюды] ***буди путь чисть. А нашому гостеви буди къ вамъ путь чисть. А рубѣжа не дѣяти ни намъ в сѣбе въ Смоленьске, ни вамъ в себе в Ризѣ и на Гоцьскомь березѣ купьцомъ».***

Нагода ўзнікнення граматы князя Аляксандра Глебавіча раскрываецца ў Суздальскім летапісе, дзе распавядаецца, як у 1297 годзе ў адсутнасць Фёдара Расціслававіча яго пляменнік «взя лестью княжение смоленское». Таму ў грамаце адчуваецца выразны элемент супастаўлення пры дыпламатычным выкарыстанні аўтарытэтаў княжага бацькі і скінутага стрыя. Стыль выкладу больш вольны, набліжаны да літаратурна-размоўнага. Прыязнае стаўленне да суседзяў падкрэсліваецца словам эмацыйнага зместу — **любоў**. Паведамленне вядзецца ад першай асобы з выкарыстаннем іншых асабовых канструкцый — гранічна сціслае, абагульненае, дынамічнае і выразнае: ***«Како есте были въ любви съ отцемь моимь Глѣбомь і с моимь стрыемь*** [дзядзькам] ***Федором, тако будете і со мною въ любви. А язъ*** [я] ***тоѣ же любви хочю с вами. Гость*** [купцоў] ***ко мнѣ пущаите, а путь имъ чисть. А мои мужи к вамъ ѣдуть, а путь имь чисто».***

Больш афіцыйна, праз неасабовыя інфінітыўныя формы, канкрэтна выказаны асновы ўзаемадачыненняў грамадзян дамоўных земляў — ***смолянинъ и немчинъ*** — названы адказныя асобы ў грамаце Івана Аляксандравіча: ***«Ездити немцемь в домъ Святѣи Богородице и ко мнѣ. А блюсти какъ и своего смолнянина. А моимъ ездити в Ригу. А мѣстерю и ратманомъ блюсти моего смолнянина какъ своего немчина».***

(Заканчэнне будзе.)

Культура мовы

Небяспечны «вірус»

Жывучы ў глыбінцы, не адчуваеш асаблівай трывогі за стан роднае мовы, бо «трасянка» пачынаецца дзесьці з узроўню калгаснай канторы, сама ж вёска карыстаецца сваім спрадвечным дыялектам.

Трывога ўзбуджаецца тады, калі паслухаеш Беларускае радыё або паглядзіш перадачы БТ. На жаль, там, дзе павінна б гучаць узорная мова, назіраецца, на мой погляд, нешта больш небяспечнае, чым неўнармаваная трасянка. Бо апошнім часам з вуснаў нашых дыктараў і журналістаў фактычна штодзень ліецца гаворка, у якой ужо «ўнармаваны» абсалютна неўласцівыя беларускай мове граматычныя і лексічныя нормы і формы. Найбольш тыповыя з іх — няправільнае ўжыванне канчаткаў меснага склону ў назоўніках (пра прыметнікі я ўжо маўчу — тут хвароба, пэўна, невылечная) множнага ліку: «па чацвяргам», «па Брэсцкай і Гродзенскай абласцям», «па існуючым нормам» і г.д.

Гэтак жа «ўнармавана» ставіцца націск на першым складзе (на прыстаўцы) у словах «прыняты», «прызваны», «прыбыў», «развіты», «названы» і інш. Нават у літаратурных перадачах разпораз гучыць «Пеціна» («Сашына», «Поліна»; вось-вось будзе «дзедзіна») шапка». Можна яшчэ назваць некалькі падобных з'яў. На жаль, яны не заўсёды сведчаць толькі пра неадукаванасць рэпарцёраў ці каментатараў, бо вельмі часта, сістэматычна «б'юць па вушах» з вуснаў дыктараў, якія толькі агучваюць афіцыйныя тэксты.

Дастаткова прагледзець інфармацыі БелТА, пастановы ды паведамленні ў газетах, у тым ліку ў паважанай «Звяздзе», каб заўважыць, што моўны «вірус» актыўна псуе беларускія канчаткі слоў (націскі тут, дзякаваць Богу, не ставяцца), што да меснага склону — то гэта ўжо ледзь не эпідэмія.

Вядома ж, нічога добрага няма ў тым, што і рэкламныя «сметнікі» завалены «аблучальнікамі», «катушкамі», «прарывацелямі» і да т.п. (мо, газетам і ТБ забаронена рэдагаваць мову аб'яў?), але лепш хай вы пабачыце на свае вочы аб'яву: «Па аўторніках на гарадскіх ярмарках прадаюцца канфеты «Мішавы сладасці», чым пачуеце на свае вушы: «Па аўторкам вы можаце праехаць па гарадскім кірмашам, каб набыць цукеркі, названыя «Мішыны ласункі», бо тут ужо псуецца не паверхня, а канструкцыя моўнага будынку.

Усё ж трэба дамагацца, каб у нашай дзяржаве быў створаны нейкі орган — хай не цэнтр моўнай паліцыі, то хаця нейкае Бюро моўнага нагляду, хаця б у Менску, у тым жа БелТА, на ТБ і радыё, пры цэнтральных газетах. Хай бы гэты орган выкрываў і штрафаваў парушальнікаў чысціні моўнага асяроддзя, як зараз Дзяржкампрырода вылоўлівае і штрафуе браканьераў ды забруджвальнікаў прыроднага асяроддзя. Для карэктараў, рэдактараў, дыктараў ды журналістаў належала б пры гэтым вызначыць асобную сістэму пакаранняў і заахвочванняў. Людзям жа з высокае палітыкі можна даць ільготы — аж да поўнага вызвалення ад кантролю — хай «кто как хаціт, так і гаварыт», а народ бы слухаў ды параўноўваў.

Тым жа, чыя справа — мова, акрамя слоўнікаў, у дапамогу варта б выдаць хоць маленькі каляндарык-памятку тыпу «Пецевы (Сашавы) памылкі. Так гаварыць нельга».

А.БУБАЛА.
г.Верхнядзвінск.

Выдаткі перакладу

Расійскай газетай «Неделя» быў праведзены, а затым апісаны паўжартоўны, паўсур'ёзны эксперымент.

Да ўдзелу ў эксперыменце былі прыцягнутыя прафесійныя перакладчыкі, якія, цудоўна ведаючы дзве замежныя мовы, павінны былі прыняць ад свайго калегаў тэкст і, пераклаўшы на іншую мову, перадаць наступнаму. За пачатковы быў узяты ўрывак з твору М.В.Гогаля «Аповесць пра тое, як пасварыліся Іван Іванавіч з Іванам Нічыпаравічам». Фраза, якой пісьменнік ахарактарызаваў персанаж аповесці Агаф'ю Федасееўну: **«Она сплетничала и ела вареные бураки по утрам и отлично хорошо ругалась — и при всех этих разнообразных занятиях лицо ее ни на минуту не изменяло своего выражения, что обыкновенно могут показывать одни только женщины».**

Перакладчыкі атрымалі тэкст, распачалі працу.

Калі ў англійскім варыянце мала што змянілася, дык ужо ў нямецкім стрыманае слова *«сплетничала»* ператварылася ў выразнае *«плявузгала»*, а твар — ён застаўся *«зусім без выразу, так, як гэта ўмее кожная жанчына»*.

Наступным звяном у гэтым ланцугу апынулася японская мова. Уласцівая ёй вытанчанасць змусіла спецыяліста замяніць эмацыянальнае *«плявузгала»* больш нейтральным *«балбатала»*, а энергічнае *«лаялася»* мяккім *«злаславіла»*.

У арабскай мове гогалеўскі персанаж ужо не проста *«балбатаў»*, але *«балбатаў языком»*, і не проста *«злаславіў»*, а пачаў, канешне, *«выяргаць страшэнныя праклёны»*.

Француз, які прыняў эстафету, завяршыў першы этап лінгвістычнага эксперымента так: *«Яна мела звычку часаць языком, калі ела бурачны булён; з яе рота вылятаў паток адборных слоўцаў, і ўсё гэта без найменшага выразу на твары. Так робяць усе жанчыны»*.

Фраза прайшла праз інданэзійскую мову, у якой асабістыя займеннікі *«ён»* і *«яна»* перадаюцца адным і тым жа словам, затым праз галандскую і турэцкую і трансфармавалася так: *«У той час, як жанчына, паядаючы вадкае бурачнае варыва, адпускала лаянкі, мужчына займаўся балбатнёй. Ён рабіў гэта, не выказваючы сваіх пачуццяў, як прынята ў жанчын»*.

На іспанскай нічога не змянілася, хіба што замест слова *«адпускала»* ўжылі слова *«выкідвала»*. З іспанскай на мову йаруба перакладаў жыхар Судана: ён паставіўся да справы творча, перарабіўшы канкрэтнае *«варыва з бурака»* на агульнае *«варыва з пладоў зямлі»*, а агульнае *«займаўся балбатнёй»* на канкрэтнае *«хваліўся сваімі ўяўнымі подзвігамі»*.

Наступны перакладчык, які валодаў мовай йаруба, вярнуў тэкст да англійскай мовы, дадаўшы свае лексічныя папраўкі. Да *«пладоў зямлі»* ён зрабіў удакладненне — *«садавіна»*, *«выкідвала лаянкі»* скарэктаваў як *«выкідвала нядобрыя жарты»*, выраз *«хваліўся сваімі ўяўнымі подзвігамі»* перадаў англійскай ідыёмай *«біў у літаўры»*.

Новае прачытанне гогалеўскага ўрыўка было ў далейшым перакладзена з англійскай на мову афрыканскага плямені бамбара, з яе зноў на французскую, дзе *«жарты»* ператварыліся ў *«рэчы»*, і пасля гэтага на італьянскую: *«Яна піла кампот і выкідвала з дому непатрэбныя рэчы, а ён біў у тамтам, выказваючы амаль жаночае захапленне»*.

Прычыны такой трансфармацыі відавочныя. *«Вадкае варыва з садавіны»*, зразумела, *«кампот»*! *«Біў у літаўры»* зусім не абавязкова разумець толькі ў пераносным сэнсе. А дзе *«літаўры»*, там і *«тамтам»*!

Развіццё новага накірунку думак адбывалася абсалютна лагічна. На чэшскай *«непатрэбныя рэчы»* былі перакладзеныя прасцей — *«старызна»*, пад уплывам тамтамаў *«дом»* зменшыўся да *«хаціны»*, а *«жаночае захапленне»* замяніла кароткае і вычарпальнае *«захоплена»*.

Нарвежац рашуча выправіў чэшскі варыянт: не *«захоплена»*, а *«радасна»*.

Швед прыўнёс стылёвую зграбнасць дзеепрыслоўным зваротам: *«Выпіўшы кампот, яна...»* і г.д.

І вось настала заключная фаза эксперымента — вяртанне ўрыўка да мовы арыгінала. Зараз, пасля добрасумленных намаганняў двух дзясяткаў перакладчыкаў, пасля прахаджэння праз традыцыі, законы, характар і асаблівасці розных моў, гогалеўская фраза трансфармавалася ў радкі: *«Выпив компот, она выбросила из хижины старьё, а он радостно забил в тамтам»*.

(З кнігі «Антология мирового анекдота»).

Шаноўныя чытачы! Напэўна, памылкі перакладчыкаў развеселілі вас. Але ці так проста на самай справе дакладна перадаць сэнс фразы на іншай мове? Паспрабуйце самі перакласці на беларускую мову той урывак з Гогалеўскага твора, які перакладалі ўдзельнікі вышэйапісанага эксперымента. Дасылайце нам свае варыянты перакладу — а мы на старонках газеты пастараемся даць ім кампетэнтную ацэнку і вызначыць найлепшы варыянт.

Мікалай КРЫЎКО — беларушчына.
Алена ШЧУКА — англійшчына.

СЛОЎНІК СІНОНІМАЎ

ПЛО́ШЧА (вялікая незабудаваная тэрыторыя ў горадзе або вёсцы, звычайна прызначаная для якой-н. мэты) *З вышыні бачны вуліцы, плошчы, запоўненыя машынамі і людскімі патокамі* (Гамолка), **ПЛЯЦ** *На пясчаным пляцы перад будынкам вакзала гамана і крык* (Навуменка), **МАЙДА́Н** *Позна ўвечары на майдане, дзе збіраліся на сходы і гульні, ясна гарэлі вогнішчы* (Самуйлёнак).

ПЛЫНЬ (рух вады ў рацэ, а таксама вада, якая цячэ) *Да асушкі балот плынь у гэтай рачулцы была такая павольная, што яе нават цяжка было прыкмеціць* (Краўчанка), **ЦЯЧЭ́ННЕ** *Проці цячэння вады зможа толькі жывое паплыць* (Багдановіч), **ЦЁК** *Урэшце, зусім ужо зморaная, Гэлька неяк знайшла сілы адплыць ад віру, і яна панеслася хвалямі па цёку вады...* (Чарот), **ВАДА́** *Пачуўся пляск, узняўся цэлы сноп пырскаў, і слупок, перакруціўшыся раз-другі, спакойна паплыў за вадою* (Колас). *[Максім:] Бацькава чайка — старая: смалы і часу на канапачанне спатрэбіцца больш, чым уся яна варта, ну, а тваю мы на зваротным шляху ў Мінск падкінем да цябе на машыне, каб ты не гробся, як дурань, супраць вады* (Брыль).

Плынь. Англ. адпаведнікамі з'яўляюцца тры словы: **current, stream, flow,** дзе першае было пазычана з французскай мовы, а апошняе мае той жа індаеўрапейскі корань, што і беларускае *плынь*.

ПЛЫТ (бярвенне, звязанае ў адзін або некалькі радоў для сплаву па вадзе) *Дзве лодкі і два звязаныя з старога бярвення плыты, поўныя ўзброеных людзей, калыхаліся на рачной плыні* (Хадкевіч). *Плывуць плыты на плыні плыткай* (Барадулін), **ГАНО́К** *Нясе нас цячэннем вясенняй ракі За Віцебск, за Полацк, няма як спыніцца, Так до́бра ідуць у разводдзе ганкі* (Зарыцкі). *Па-над рэчкаю смех, Па-над рэчкаю гоман. Гэта вяжуць сасну У ганкі плытагоны* (Астрэйка).

ПЛЫТАГО́Н (рабочы, які займаецца сплавам плытоў, лесу) *Міхась сядзеў па-ранейшаму ў канцы плыта, дзе завіхаліся ля доўгага вясла два плытагоны* (Савіцкі). *Я быў сапраўдны плытагон, Зганяў плыты на брук* (Хадыка), **ПЛЫ́ТНІК** *З шырокіх памостаў, якія складаліся з процьмы плытоў, разносіліся над рэчкаю рэзвыя выгукі і смех плытнікаў* (Гартны). *Ніхто не падумаў, што плытнікі, спыніўшы плыты, вылезлі на бераг начаваць і расклалі агонь* (Пестрак), **СПЛАЎШЧЫК** *Мужчыны хадзілі сплаўшчыкамі на Прыпяць. Усю вясну, круглае лета, цэлую восень ганялі купецкія плыты* (Каваль). *У злубянелых шорхлых плашчыках па берагах нямой ракі стаялі бронзавыя сплаўшчыкі з баграмі, як вартаўнікі* (Макарэвіч).

Плытагон. Англ. **rafter, raftsman,** як і беларускае *плытагон, плытнік,* утвораныя ад аднаго і таго ж англійскага кораня **raft** («плыт»), але суфіксальны назоўнік *rafter* стаў рэдка ўжывацца ў сучаснай англійскай мове.

Беларускае Адраджэнне

Алена ЯСКЕВІЧ,
кандыдат філалагічных навук

Каўчэг прымірэння сёняшніх часоў з даўнейшай парою...

Беларуская мова не ведала натуральнага выпадзення аджыўшых элементаў у архаічны запас. Яе класічны шлях станаўлення быў прымусова спынены, паўторнае развіццё літаратурных элементаў у ёй адбывалася на аснове вуснай дыялектнай стыхіі. Таму ва ўзаемадзеянні нашай сучаснай літаратурнай мовы са старажытнай актуальны той шлях, які (у аналагічных з нашымі ўмовах, але яшчэ ў XIX стагоддзі) прайшлі чэхі ды паўднёвыя славяне, багата выкарыстаўшы мадэлі літаратурнай мовы старажытнага перыяду для паўнакроўнага ўзбагачэння мовы сучаснай.

Увогуле пытанне так званых архаізмаў у навуковай літаратуры сёння істотна пераглядаецца. Славуты французскі дыялектолаг Ж.Жыльерон на падставе паралельнага даследавання гістарычнага матэрыялу і аналізу дыялектных карт сцвярджаў, што ў французскай літаратурнай мове і дыялектах слова знікае ў выніку канкурэнцыі больш моцных сінонімаў. Фанетычныя змены настолькі істотна змяняюць вонкавы воблік слова, што яно робіцца нават нязручным для камунікацыі, і таму «больш значны сінонім выбівае свайго праціўніка».

На думку Б.А.Ларына, які развіваў ідэі Ж.Жыльерона, лексема пераходзіць у пасіўны пласт з-за «ўнутраных (сістэмных) прычын», штуршком для пераходу лексемы ў пасіўны пласт можа быць аманімія, калі пад яе падпадаюць словы аднаго кола даволі блізкіх паняццяў, па сутнасці, амонімы адной сферы ўжывання. Яны ствараюць значныя цяжкасці пры камунікацыі, і мова імкнецца як мага хутчэй пазбавіцца аднаго з іх.

Нарэшце, страчванне словам марфалагічнай празрыстасці, поўнай формы пад уздзеяннем фанетычных законаў можна лічыць адной з унутраных прычын для знікнення слова з паўсядзённага ўжытку. Пры значным змяненні фанетычнай абалонкі слова канкурэтныя пары ці групы лексем часам набліжаюцца да розных відаў дублетаў: *семантычных* (як у прыкладзе з сінонімамі) ці *фанетыка-фаналагічных* (як з амонімамі), ці *этымалагічных* (у выпадку страты словам марфалагічнай празрыстасці). Даныя лексемы падпадаюць пад уладу варыянтнасці, а яна ў сваю чаргу, выпрацоўваючы ўстойлівую норму, у далейшым імкнецца пазбавіцца ад «лішняга», непатрэбнага (на пэўным этапе развіцця) у актыўным фондзе.

Іншыя ж сінонімы, амонімы, словы са сцёртай марфалагічнай празрыстасцю, якія не сталі дублетамі ці варыянтамі пад уздзеяннем інтралінгвістычных (унутраных) прычын, не выходзяць цалкам з мовы, а толькі аддаляюцца на другі план больш патрэбнымі для пэўнай эпохі словамі.

Галоўную ролю тут, на думку вучоных, адыгрываюць усё ж фактары гісторыка-культурнага характару, патрэба мовы ў пэўных словах. Вось чаму так званы пасіўны пласт лексем застаецца арсеналам для папаўнення новымі адзінкамі, неабходнасць якіх усё ўзрастае з навукова-тэхнічным прагрэсам, паступовым ускладненнем жыцця грамадства.

Зразумела, тымі словамі, якія абазначаюць паняцці, што выйшлі з ужытку, мова ўзбагачацца не будзе. Іншая справа — словы з доўгай гісторыяй бытавання ў мове, якія застаюцца прыдатнымі для існуючых і пасёння паняццяў.

У нашых жа ўмовах з-за колішняй гвалтоўнай перарванасці моўных працэсаў, пры інтэнсіўным сёняшнім абмене старажытнай мовы з сучаснай, праблема архаізмаў можа стаяць толькі ў тым плане, наколькі старое слова, яго словаўтваральная форма пры пераходзе ў новы стан страчваюць сваю прадуктыўнасць. Корань жа, унутраная форма яго застаюцца жыць у мове, звязваючы старажытнае і цяперашняе ў ёй усё новымі і новымі словаўтваральнымі звеннямі.

Сярод вучоных існуе думка, што працэс выпадзення слоў у архаізмы ці магчымасць далейшага функцыянавання іх у мове кантралюецца ў значнай ступені сістэмай словаўтварэння.

Таму старажытныя лексемы, якія падпадаюць пад прадуктыўныя мадэлі на працягу ўсёй гісторыі функцыянавання мовы, маюць значныя падставы для ўвядзення ў сучасную мову. Да іх у першую чаргу належыць аднесці: назоўнікі мужчынскага роду адзіночнага ліку з нулявой флексіяй у назоўным склоне: *мысліvец, звездар, прыходень, прыселнікъ, посад, тубылец.* Да прадуктыўных можна залічваць: назоўнікі жаночага роду адзіночнага ліку з канчаткамі **-а(-я)** у назоўным склоне: *постава, проходня, пухліна, паходня, пагуба, згуба, барва;* як і назоўнікі агульнага роду з фармантам **-ца**: *радліца* (сашнік, лямеш), *звадца, радца, блюзнерца, наступца.* На наш погляд, таксама яшчэ могуць паслужыць сучаснай мове зваротныя дзеясловы з прэфіксам: *прычыняюся, прылучаціся, нахіляюся* (маю схільнасць да нечага), *прыоздобілся, насмеваюся.*

Параўноўваючы тыя ці іншыя лексемы старажытнай мовы, няцяжка заўважыць, што адпаведныя словы пачынаюць выпадаць з ужывання якраз таму, што іх марфемна-словаўтваральны склад і сінтаксічныя мадэлі перастаюць быць прадуктыўнымі. Але дастаткова гэтым лексемам надаць больш-менш сучасны фанетыка-марфалагічны выгляд, як яны могуць атрымаць сталую прапіску ў сучаснай мове: *забороніцель — забаронца, наводнік — звадца, женскій — жаночы, забыціе — забыццё, хворь — хвароба, пазволеніе — дазвол, пря — спрэчка, телец — теля* (цялё).

Дарэчы, у колішнім старабеларускім слове маглі яшчэ захавацца рысы, не характэрныя сучаснай літаратурнай мове. Да таго ж не ўсе помнікі зусім паслядоўна перадаюць і рысы тагачаснай беларускай мовы. Наша задача, захаваўшы корань, перавесці тагачасныя непрадуктыўныя афіксы на прадуктыўныя сучасныя.

Але ёсць значная група лексем з непрадуктыўнымі афіксамі, якія нельга замяніць на сучасныя без змянення сэнсу слова, яго вобразна-стылёвай афарбоўкі: лічэбнікі з суфіксам **-крат-**: *седмдесятькрат, седмкрат, двакрат;*

— неазначальныя займеннікі і прыслоўі з суфіксам **-колвекъ-**: *гдеколвекъ, хтоколвекъ, якійколвекъ;*

— прыналежныя займеннікі на **-скій** у назоўным склоне: *твойскій, свойскій;*

— назоўнікі мужчынскага і сярэдняга роду на **-іско** ў назоўным склоне: *назвіско* (імя), *насмевіско, огніско, ігрыско, хлопіско.*

Хоць названыя словаўтваральныя мадэлі і ацэньваюцца большасцю даследнікаў як непрадуктыўныя, усё ж яны трывала ўтрымліваюцца ў дыялектах *(дзекольвечы, штокольвечы, такоўскі, свойскі),* а часамі ў літаратурнай мове *(вятрыска),* папаўняючы прытым склад лексікі высокага стылю. Сёння цяжка сказаць, чаму сталася нялітасцівай літаратурная традыцыя да такіх нацыянальна адметных словаўтваральных формаў.

Ствараем энцыклапедыю «Новай зямлі»

Валянціна ВЫХОТА

Коласавы зернеткі

Выбіраць залатыя зернеткі «Новай зямлі» Валянціна Выхота пачынала дзеля прапаганды любімага твора і з мэтай навучання нямецкай мове. Але перачытваючы «энцыклапедыю» беларускага жыцця, даследніца знайшла не толькі словы, агульныя для нашай і нямецкай моваў. Яны, шматлікія, не былі пазычаныя, а перайшлі з індаеўрапейскай спадчыны. Наступны этап даследавання — спадарыня Валянціна выбрала лексіку, што мае шмат значэнняў. І тут нас чакае сенсацыйная навіна: беларускія і нямецкія словы не толькі супадаюць амаль ва ўсіх значэннях, але і маюць адметныя. Менавіта гэтая адметнасць лішні раз сведчыць пра адметнасць нашай мовы, пра яе багацце.

Зыходзячы з гісторыі слова, можна заўважыць, што іншы раз другаснае значэнне становіцца галоўным, асноўным. Але паміж значэннямі шматзначнага слова існуе семантычная сувязь, якая выражаецца ў іх агульных элементах сэнсу — семах. Разгледзім гэта на прыкладзе слоў *хвіля, хвіліна.*

Хвіля. Хвіліна. Ням. **Weile, die.** Індаеўрапейская дзеяслоўная аснова *kui праяўляецца ў лац. quiēs 'спакой, адпачыванне', quiēscere 'адпачываць'; quiētus 'ціхі, спакойны'. Аснова *kui пашыраецца ў гоцкае hweila, ст.-в.-ням., ст.-саксонскае hwīl(a), ст.-паўночн. hvīla 'пасцель', ст.-інд. kālah 'час, момант, лёс, смерць'.

У сучаснай нямецкай мове: Weile, die; *Zeitraum, — spanne von unbestimmter, meist nicht sehr langer Dauer* (WDG*). Гэтак жа і ў беларускай мове: **Хвіліна** 2. (другое значэнне) 'кароткі прамежак часу; момант, імгненне' (ТСБМ).

А праз кароткую хвіліну
Антось садзіўся на машыну.

Тут маем поўную суадноснасць з ням.: *eine kleine [kurze] Weile* (GDRW).

У «Новай зямлі» Якуба Коласа:

*Ён будзе тут **хвілін** праз пяць.*

апавядае нямецкаму fünf Minuten vor eins (GDRW), бо паводле ТСБМ **хвіліна** 1. (першае значэнне) 'тое, што і мінута'.

У беларускай мове слова **хвіліна** ўжываецца таксама для абазначэння кароткага прамежку часу. Прыкладам, у Якуба Коласа:

— Язэп, ўставай! — Крычыць ён сыну:
— Ўставай у гэтую ж хвіліну!

А ў нямецкай мове ў такіх выпадках ужываюцца словы *sofort, sogleich.*

Вельмі блізка суадносяцца памяншальныя формы **Weilchen n і хвілінка:** *Адну хвілінку* — просьба трохі пачакаць (ТСБМ); Warte ein Weilchen (GDRW). Падобнае назіраецца і ў выразах *у вольную хвіліну (часіну), вольнай часінай, вольная хвіліна,* прыкладам, у Якуба Коласа:

Антось спаць доўга не меў моды,
А як надарыцца мінутка
Часіны вольнай ці святы дзень
Ну хоць адзін разок на тыдзень
Хадзіў на Нёман...

У нямецкай мове — адпаведна: *tun Sie es, wenn Sie Weile dazu haben.*

У сінанімічным слоўніку нямецкай мовы (SW) *Zeit haben: <nicht eilig sein> **Weile haben.*** Слова **Weile** таксама стаіць у сінанімічным радзе слова **Augenblick, der.** М.К.Клышка падае ў сваім сінанімічным слоўніку: *імгненне, момант, міг, хвіліна, хвіля.* Апроч таго, у Якуба Коласа чытаем:

А век людскі — адна хвілінка.

Такім чынам, значэнне слова *хвілінка* пашыраецца — яно ўжыта дзеля параўнання. Падобнае значэнне не адлюстравана ў лексікаграфічных крыніцах нямецкай мовы.

У мастацкіх творах могуць праяўляцца і значэнні слоў, якія не адлюстраваны ў слоўніках. У паэме Якуба Коласа «Сымон-музыка» ёсць слова ***вартаваць,*** якое вельмі блізка суадносіцца са словам ***warten.*** Гэта добра назіраецца пры супастаўленні ўрыўкаў з паэмы Якуба Коласа «Сымон-музыка»:

Цэлы дзень рыпелі дзверы;
І былі такія тут,
Што ніяк не зналі меры
І сагнуўшыся як склюд,
***Вартавалі** *цэрпліва*
Кампанейскіх малайцоў,
Пазіралі так лісліва
На заезджых тут людцоў.

і твора Іягана Вольфганга Гётэ: «Лясны цар»:

Willst feiner Knabe, du mit mir gehn?
*Meine Töchter sollen dich **warten** schön;*
meine Töchter führen den nächtlichen Reihn
und wiegen und tanzen und singen dich ein.

У беларускім урыўку маюцца на ўвазе звычайныя п'яніцы, якія сагнуўшыся хадзілі ля гасцей карчмы, стараючыся чым-небудзь дагадзіць за якую чарку ці рэштку гарэлкі.

У ўрыўку з нямецкага твора лясны цар угаворвае хлопчыка ісці з ім і ва ўзнагароду ягоныя дочкі будуць дагаджаць хлопчыку, песціць і забаўляць яго.

У гэтым выпадку слова ***вартаваць*** суадносіцца з нямецкім словам ***warten*** у другім значэнні: ***warten II*** даглядаць (хворага); дзіця (GDRW); ***warten 2.*** <pflegen> Kranke, Kinder, Tiere (WW). У (SW) ***warten 3.*** pflegen падаюцца як сінонімы. (GDRW) дае адпаведнік слова ***pflegen I*** даглядаць, клапаціцца. Тое ж значэнне і ў (WDG) слова *pflegen 1 für jmnd; etw.sorgen, jmnd: etwas mit liebevoller Fürsorge umgeben.* У ТСБМ: ***Пелегаваць*** абл. *аддаваць шмат увагі каму-н., любоўна даглядаць; песціць.* Зыходзячы са значэння слова ***вартаваць*** у творы Якуба Коласа «Сымон-музыка» і слова ***пелегаваць*** іх можна прымаць як блізказначныя, як і ням. ***warten*** і ***pflegen.***

Поўнасцю суадносяцца словы ***вартаваць*** і ***warten*** у значэнні *чакаць.*

Алесь і Костусь гэтым часам
Гасцей пад дубам вартавалі
І між сабою жартавалі.
— Згадай, Кастусь, — Алесь пытае:
— Хто першы ў госці завітае?

Warten I чакаць (каго-н., чаго-н.) (GDRW). ТСБМ: ***Вартаваць.*** 2. *Падсцерагаць, чакаць з'яўлення каго-, чаго-н.* У нямецкай мове слова ***warten*** выступае ў першым значэнні, а ў беларускай мове ***вартаваць*** — у другім.

Вартаваць, ням. **warten**, с.-в.-ням. warten, ст.-в.-ням. wartēn 'выглядаць, чакаць', ст.-сакс. wardōn 'хаваць, засцерагаць, берагчы, ахоўваць, берагчыся'. І.-е. корань *u̯er 'бачыць, прыкмячаць, назіраць, звяртаць увагу, даглядаць каго-н.' Генетычна роднасныя лацінскаму verēri 'пазіраць з вялікай пашанай', грэц. oūros 'вартаўнік', хецкаму u̯erite 'баяцца'.

(Працяг будзе.)

---

*WDG, GDRW ды іншы, — абрэвіятуры слоўнікаў, якімі карыстаўся аўтар. Пры спасылках на нямецка-расійскія ці расійска-нямецкія слоўнікі падаюцца беларускія адпаведнікі.

Vita latina

«...Мы лічым важным вярнуць яе да жыцця...»

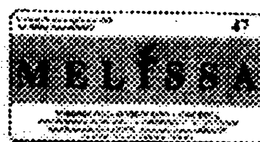
Гэты матэрыял — скарочаны пераклад артыкула пра існаванне лацінскай мовы ў нашыя дні і пра адносіны да яе ў шмат якіх еўрапейскіх краінах. Варта пазнаёміць чытачоў нашай газеты з гэтымі думкамі, таму што, з аднаго боку, Беларусь таксама павінна паўнапраўна ганарыцца сваёй лацінамоўнай культурнай спадчынай і мусіць усведамляць яе сапраўдную вартасць. З другога боку, беларусам бракуе такога стаўлення да роднай мовы, якое маюць згаданыя ў артыкуле людзі да мовы сваіх продкаў — лаціны.

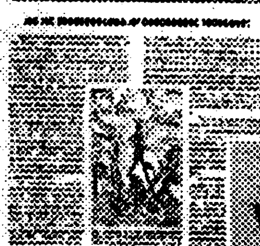
«Сёння ў Італіі фактычна толькі 16 працэнтаў вучняў старэйшай школы вучаць лацінскую мову і палова з іх робіць гэта без асаблівай ахвоты. Так сталася з часу, калі была скасаваная абавязковасць гэтага прадмета. І гэтак ужо 16 гадоў, як лаціна стала здабыткам вузкага кола культурнай эліты.

Аднак на працягу апошніх гадоў заўважана ажыўленне, паміж прыкмет якога — выдавецкі поспех кніг класічных аўтараў Цыцэрона і Сэнэкі, нечаканых бестселераў зімы 1993 года. «Поспех, які можна патлумачыць як наступства ідэалагічнага крызісу, які мы зараз перажываем, — кажа П.Фэдэлі, прафесар лацінскай літаратуры універсітэта ў Бары. — У гэтыя часы цалкам нармальна азірацца на класічны свет як на адзіны, нязгасны — насуперак усяму, — арыенцір культурнага выражэння».

Яшчэ больш здзіўляльным стала нараджэнне ў найбольшых італьянскіх гарадах (Мілан, Фларэнцыя, Балоння, Рым, Неапаль) так званых Circuli Latinae loguentium (гурткі тых, хто гаворыць па-лацінску). Існуюць групы апантаных, розных, паводле ўзросту і сваіх культурных поглядаў, людзей, якія збіраюцца штомесяц, каб пагутарыць пра літаратуру, гісторыю, палітыку і сучаснасць (робіцца гэта выключна па-лацінску).

Ініцыятыва сяброў гэткіх гурткоў грунтуецца на глыбокіх матывах: «Лаціна з'яўляецца мёртваю мовай? А мы лічым важным вярнуць яе да жыцця, бо ў раманскім свеце заўважана тое, што карані італьянскай мовы і культуры страчваюцца. Лацінская мова — захавальніца неабдымнай гістарычнай спадчыны, якая не павінна рассейвацца», — кажа Дж. Росі, фундатар міланскага гуртка.

Гэта спадчына, якая належыць ва ўсякім разе не толькі нашай краіне, але ўсёй Еўропе. Досыць абмяжоўвацца геаграфічным абшарам Рымскай імперыі і яе лінгвістычнай спадчынай: нарэшце, блізка 30-ці працэнтаў англійскай лексікі паходзіць з лацінскіх слоў. Вынікам усяго гэтага ёсць існаванне аналагічных італьянскіх гурткоў у Францыі, Германіі, Аўстрыі, Швейцарыі, Бельгіі.

Некаторыя з іх ладзяць «feriac latinac» — лацінскія вакацыі, вольныя дні для навучання і адпачынку, падчас якіх гавораць толькі па-лацінску. Шматлікія таксама і часопісы на гэтай мове: Melissa выдаецца ў Бельгіі, вялікі поспех мае нямецкі часопіс Vox latina і французскія Vita latina.

Калі пажадаеш па-сяброўску даслаць ліст на лаціне, дастаткова напісаць у Commercium Epistularum Latinum Europaeum, дзе знаходзяць і даюць адрасы асобаў, блізкіх паводле ўзросту, інтарэсаў і заняткаў.

Але падзея больш гучная адбываецца ў Фінляндыі, дзе адна буйная радыёстанцыя ў Хельсінках штодня перадае на сваіх хвалях кароткія навіны па-лацінску. Гэта тлумачыцца тым, што ў Фінляндыю лаціна прыйшла разам з хрысціянствам толькі ў XVI стагоддзі і з таго часу ўяўляе для паўночнай краіны канкрэтны доказ свае належнасці да агульнаеўрапейскай культурнай прасторы.

Таксама Ватыкан клапоціцца, каб трымаць лаціну ў жыцці. Шмат людзей наведвае курсы размоўнай лаціны на плошчы della Cancelleria ў Рыме, наладжаныя лацінскай Фундацыяй Ватыкану (Fondazione Latinitas del Vaticano). Кожны курс доўжыцца 28 гадзін і прымае не больш за 30 вучняў. Каб быць дапушчаным, патрабуецца веданне асноваў школьнай граматыкі, якая служыць далей не для чытання «адных» Цыцэрона, Гарацыя, Віргілія, а хутчэй, каб чытаць «Пінокіо», гэта значыць — пераклад на лацінскую мову знакамітых «Прыгодаў Пінокіо» Карла Калодзі.

Паводле часопіса Oggitalia 1994, № 5.

Пераклаў А.КУЗЬМІЧ.

Рэха Рэха

Варта разабрацца, ці Яшчэ раз пра князя Бельскага

У № 3, 96 г. «Нашага слова» быў перадрук майго гістарычнага нарыса «После свадьбы они расстались...», зроблены з газеты «Вечерний Минск» са здзіўюшымі мяне каментарамі. Падставай для гэтага з'явіўся ліст чытачкі газеты Г.Самко, якой нарыс не спадабаўся настолькі, што яна ў сваім допісе нават дапусціла прамую абразу мяне як аўтара, назваўшы мяне «маразматычным маралізатарам» і гістарычным «асветнікам».

Паважаная газета следам за чытачкай сумняваецца ў сумленнасці падачы мною фактаў гісторы Беларусі, прыводзячы, дарэчы, як доказ, вытрымкі з тэкста нарыса пра тых жа персанажаў беларускай гісторыі (князя Фёдара Бельскага і князёўны Ганны Кобрынскай) з кнігі «Слава і няслаўе», напісанай мною ў сааўтарстве з гісторыкам М.Багадзяжам. Быццам бы ў гэтых двух матэрыялах — розная інтэрпрэтацыя гістарычных падзей, яны супярэчаць адзін аднаму, і з гэтага вынікае, верагодна, што ў розных абставінах я як аўтар пішу па-рознаму, як падказвае сітуацыя ці, мабыць, выгоды. Не магу застацца раўнадушнай да такіх абвінавачванняў і спяшаюся ўнесці яснасць.

1. Сумесны з М.Багадзяжам матэрыял пра Фёдара Бельскага і Ганну Кобрынскую мы друкавалі ў розных перыядычных выданнях Беларусі яшчэ задоўга да з'яўлення кнігі «Слава і няслаўе». Напрыклад, у часопісах «Работніца і сялянка» і «Несси». Кожны раз ён у чымсьці адрозніваўся ад першапачатковага, бо ў рукі нам траплялі новыя звесткі, новыя першакрыніцы. Не ва ўсім зараз задавальняе нас і кніжны варыянт нарыса. Бо мы даведаліся, напрыклад, што не толькі Ганна Кобрынская безразважна і страсна кахала Бельскага, але і ён, вінаваты перад ёю шмат у чым, сумаваў на чужыне па ёй, пакутаваў і нават плакаў. Гэта сцвярджаюць хронікі XV стагоддзя, пра гэта пішуць шэраг расійскіх даследчыкаў і, дарэчы, польскі гісторык Юзаф Вольф. Нашы сумненні, выказаныя ў кнізе адносна сілы кахання мужчыны, які прызначае забойства свайго сюзерэна на дзень уласнага вяселля, былі нармальнымі сумненнямі сучасных людзей, з іншымі разуменнямі пра мараль. Але вось знайшліся сведчанні сучаснікаў Бельскага, і мы, сённяшнія, ужо не рашаемся спрачацца з імі. Магчыма, Сын свайго веку, Бельскі інакш кахаць і не ўмеў. І, дарэчы, не толькі ж гэтая асоба цяжка разумеецца намі ў канцы XX стагоддзя ў маральным плане. Вітаўт Вялікі, напрыклад, цудоўна ладзіць і нават клянецца ў вернасці забойцу свайго бацькі — Ягайлу. Ён жа дзеля ўласных амбіцый заключае саюз з Ордэнам, пакідае ў заложніках магістру ўсю сваю сям'ю: жонку, дачку, сястру, брата, малалетніх сыноў, каб толькі крыжакі згадзіліся разам з ім ісці на Беларусь, адваёўваць яму прастол. Парушае неўзабаве клятву саюзніка, добра ведаючы, што дзеці яго будуць забіты крыжакамі за гэта. А якая неардынарная асоба Славуты Міндоўг?! А Даўмонт?! Ды ці мала такіх!

Таксама ў матэрыяле з «Вечернего Минска» я ўдакладняю дробныя факты, якія дадзены ў кнізе намі расплывчата: што выдаў змову менавіта слуга, што забіць Казіміра змоўшчыкі збіраліся менавіта на паляванні. Але ж я лічу, што ўдакладненне ведаў у гэткіх выпадках, наадварот, павінна не асуджацца, а вітацца.

2. Кніга «Слава і няслаўе» рыхтавалася намі як дапаможнік па гісторыі Беларусі для школ. 34 нарысы пра славутых беларускіх жанчын даваліся ў ёй шырока, са шматлікімі тлумачэннямі, з шырокім паказам палітычных падзей. Адкрываючы ў «Вечернем Минске» рубрыку: «Он, она и вечность», я як аўтар ставіла перад сабою іншыя мэты — азнаёміць расійскамоўнага чытача хаця б кортка з беларускімі персаналіямі, зацікавіць яго беларускай гісторыяй. Улічваючы накірунак газеты — вячэрняе перыядычнае выданне, — тэмай нарысаў была абрана толькі адна сфера чалавечага жыцця, але самая цікавая для абывацеля (у лепшым сэнсе гэтага слова) — каханне. Таму шмат якія палітычныя падаплёкі змовы Бельскага былі наўмысна апушчаны. І сканцэнтравана ўвага толькі на падрабязнасцях асабістага, інтымнага жыцця героеў. На жаль, па тэхнічных прычынах, у канчатковым матэрыяле з'явілася яшчэ некалькі рэдакцыйных скарачэнняў, што, мабыць, унесла нейкую незразумеласць. Напрыклад, кавалак тэкста, які дае, быццам бы, магчымасць меркаваць, што Бельскі ў Маскве займаўся ваенцай дзейнасцю на карысць Вялікага князя Маскоўскага толькі з-за суму па жонцы.

3. Аўтар ліста і разам з ім рэдакцыя «Нашага слова» абвінавачваюць мяне яшчэ і ў прыхільнасці да князя Фёдара Бельскага, як да асобы. Але гэта таксама няпраўда. Я ніколі не лічыла князя Бельскага светлай фігурай у гісторыі. Ён — супярэчлівая, няцэльная, не заўсёды сумленная асоба. Магчыма, нават несімпатычная. Але і несімпатычныя асобы ўмеюць іншы раз кахаць. А жанчыны і наогул даволі часта дораць сапраўднае, прыгожае каханне не зусім заслугоўваючым гэта мужчынам. Славутая Канчыта чакала не зусім сімпатычнага як асобу графа Разанава 30 гадоў, Анастасія Захар'іна-Кошкіна абажала свайго мужа Івана Грознага, Яраслаўна пакутавала ў разлуцы з непрыемным, амбіцыйным, пахабным князем Ігарам Ноўгарад-Северскім. Ганна ж Кобрынская захоўвала вернасць мужу, з якім развіталася на наступны дзень пасля шлюбу, 21 год. Гэта ўразіла яе сучаснікаў, і толькі таму гісторыя гэта захавалася да нашых часоў.

Зусім не лічачы і нідзе ў матэрыяле не называючы князя Бельскага ні «святым пакутнікам», ні «нацыянальным героем» — а мяне ж менавіта ў гэтым абвінавачваюць, — не магу і закляйміць яго ганьбай гэтак смела, як робіць мае апаненты. Не без падстаў я лічу яго смелым, адважным да дзёрзкасці чалавекам. Як, дарэчы, многія лічаць такім князя Міхала Пінскага, мяцежніка, які таксама ваяваў у апошні перыяд жыцця супраць Вялікага Княства Літоўскага на баку Масквы, як і Андрэя Полацкага, які ў саюзе з крыжакамі і смаленскім князем спрабаваў захапіць Полацк і руйнаваў Полаччыну. Разуменні пра радзіму ў гэтых асоб былі, безумоўна, не такімі, як у нас зараз. Дык ці можна так безапеляцыйна з сучасных пазіцый называць аднаго з многіх падобных, князя Бельскага, «мярзотнікам, гнюсным злодзеем (дарэчы, гэта па-беларуску значыць: чалавек, які крадзе) сярэднявечча».

Мае больш чым асцярожныя адносіны да асобы Бельскага падрымліваюць і іншыя беларускія даследчыкі, больш аўтарытэтныя, чым я. Напрыклад, доктар гістарычных навук Г.В.Штыхаў у падручніку па Гісторыі Беларусі,для 5—6 класаў (Мн., 1993) піша пра прычыны паводзін князя Бельскага наступнае: «Казімір пашыраў беларуска-літоўскім феадалам эканамічныя і палітычныя прывілеі. Аднак на практыцы феадалы-некаталікі па-ранейшаму абмяжоўваліся ў палітычных правах. Іх радзей прызначалі на вышэйшыя дзяржаўныя пасады. Адсюль нараджалася незадаволенне ў асяроддзі беларускай і літоўскай знаці, якая «абеларусілася».

У другой аўтарытэтнай гістарычнай працы, выпушчанай Інстытутам гісторыі, «Нарысы гісторыі Беларусі. Частка І» (Мн., 1994) ёсць сведчанні, што ў той час далёка не адзін князь Бельскі перабягаў з Вялікага Княства Літоўскага на бок Масквы: «З 1487 па 1493 гг. «на службу ў Маскву» выйшлі князі Варатынскія, Бялеўскія, Марэцкія, Вяземскія. Выходзілі яны не з голымі рукамі, а са сваімі ўдзеламі, якія з дапамогай расійскага войска далучаліся да Маскоўскай дзяржавы».

Як бачым, выступленні праваслаўных беларускіх магнатаў супраць палітыкі Казіміра былі даволі частай з'явай. І ў гэтым — трагедыя тагачаснай дзяржавы Вялікага Княства Літоўскага. Акалічнасці яе яшчэ трэба вывучаць і вывучаць.

Ірына МАСЛЯНІЦЫНА.

Фотаэцюд **Вільгельма ДУБІЛОВІЧА.**

І смех і грэх

Госці шынка «У Лявона»

Кожны раз, чытаючы ў «Нашым слове» «Пачутае ў аўцюкоўцаў», успамінаю вёску Сповара, што ў нас на Брэстчыне, у Бярозаўскім раёне. На мой погляд, яе можна без сумнення паставіць у шэраг з Адэсай, Габравам, Аўцюкамі. Цікавы, самабытны жыве там народ і, галоўнае, — з пачуццём здаровага гумару.

Вёска размешчана як бы на паўвостраве вялікага спораўскага возера, праз якое працякае прыгажуня Ясельда. З астатніх бакоў раней, да меліярацыі, да самых агародаў падступала балота, сярод якога дзе-нідзе ўзвышаліся так званыя астравы. Іх выкарыстоўвалі ў асноўным пад сенажаці.

Такім чынам, Спорава было некалі поўнасцю адрэзана, у сэнсе сухапуцця, ад навакольнага свету. Толькі на лодках вывозілі спораўцы па Ясельдзе рыбу, прадукты жывёлагадоўлі на рынак у суседні Хомск для абмену на неабходны тавар.

Мова ў Спораве тыпова заходнепалеская, праўда, даволі густа прыпраўленая мясцовымі дыялектамі. Напрыклад, слова, «глянь», «паглядзі» заменены тут кароценькім «ля». На сабаку кажуць ***цюх,*** *шчанюка —* ***цюшык.***

Само геаграфічнае становішча прымушае мясцовае насельніцтва быць дружным, арганізаваным, часам, нават, да смешнага. Калі, напрыклад, паўстала пагроза адмены рэйсавага аўтобуса «Брэст — Спорава» з-за нерэнтабельнасці, доўгі час спораўцы куплялі па чарзе білеты ў неабходнай колькасці, каб акупіць рэйс. Вось і здаралася, у аўтобусе ехала два-тры чалавекі, а ў ведамасці значылася дваццаць, а то і болей пасажыраў.

Ды і наогул, жыццё часценька ставіла «палескіх рабінзонаў» у такія экстрэмальныя сітуацыі, што пры мясцовых умовах не заўсёды хапала сродкаў і сіл, каб паспяхова з імі справіцца. І вось тады на выручку прыходзілі жарт, гумар. Без гэтых пастаянных спадарожнікаў аптымізму цяжкавата і ў цяперашні час. Таму так жыво і вядзецца, дзе споравец — там вясёлы жарт, сакавіты гумар, трапная байка.

Тое-сёе з жыцця сваіх землякоў вырашыў даслаць вам, у рэдакцыю. Ведайце, не толькі ў Аўцюках растуць Каласкі ды водзяцца Калінкі.

Уладзімір ХРЫСЦЮК.

Спораўцы жартуюць

Даўно гэта было. У самы разгар касавіцы раптам з кайстраў мужыкоў пачалі знікаць абеды. Прычым, хлеб, малако ў бутэльках заставаліся. Прападала мяса, каўбаса ды сыры. Касцы пачалі было ўжо недаверліва пагдядаць адзін на аднаго. І хто яго ведае, чым бы ўсё скончылася, калі б аднойчы не трапіў на вочы сапраўдны злодзей. Ім аказаўся паляўнічы сабака, які з-за свайго старога ўросту атрымаў ад гаспадара вольны спосаб існавання і быў зняты з гарантаванага харчазабеспячэння.

Спораўцы не той народ, каб даруваць злачынства. У той жа дзень наладзілі засаду і вылавілі гаротніцу. Прысуд вынеслі на месцы і суровы: абвязаць сенам і падпаліць. Тут жа яго нейкі разумнік і здзейсніў.

Як толькі першыя струменьчыкі полымя крануліся поўсці, выжлоўка стрымгалоў кінулася нацянькі да вады, гэта значыць да возера. Нехта з касцоў перапалохана крыкнуў, паказваючы ў бок жывога факела: «Ля! Хлопцы! Сучка возера спаліць!» Што значыць для мясцовых жыхароў возера, доўга тлумачыць не трэба. Гэта і рыба, гэта і самы кароткі шлях да суседніх вёсак, гэта і невычарпальная кармушка для дамашніх качак ды гусей. Карацей, возера для спораўца — жыццё! Таму асэнсоўваць пачуты кліч не было калі. Мужыкі ўсе, як адзін, з косамі ў руках, кінуліся «ратаваць» возера, не падпускаючы да яго сабаку.

Перапалоханая крыкамі, небарака рэзка змяніла курс і накіравалася ў бок вёскі. Касары з палёгкай уздыхнулі. Возера уратавалі!

Праз некалькі хвілін яны зноў беглі, аднак на гэты раз у вёску, тушыць пажары. Бедная жывёліна, ратуючыся ад агню, імчала па-за клунямі, уціскваючыся ў вузкія месцы. Вось і ўспыхвалі пажары адзін за другім.

Кажуць, шмат двароў згарэла тады ў Споравe. Але ж возера выратавалі.

* * *

Паехалі неяк два маладыя спораўцы ў Менск сталічным выпівохам вяленую рыбу прадаваць. Па дарозе на Камароўскі рынак не ў дазволеным месцы перайшлі вуліцу. Тут жа, нібы з-пад зямлі, «вырас» міліцыянт.

— Штраф заплаціце, — строга прапанаваў ён, дастаючы квіткі.

— Даруйце нам на першы раз. Мы не ведалі, — узмаліліся хлопцы.

— А адкуль жа вы будзеце? — крыху памякчэў міліцыянт.

— Са Спорава, — павесялелі сябры.

— Са Спорава? А дзе ж гэта такое? — задумена перапытаў вартавы парадку.

— Ля, Спорава не ведае! Во цемната! — смешачыся штурхнуў у бок адзін споравец другога.

Чым усё скончылася, вы ўжо зразумелі.

* * *

Спатрэбілася спораўцу новае ярмо, гэта такая драўляная вупраж для рабочай рагатай жывёлы. Сапраўднага лесу паблізу не было, вакол балоты. Расло ў вёсцы некалькі дубоў ды з дзесятак ясеняў. Бераглі іх вяскоўцы, як нешта асаблівае, толькі ў вельмі далікатных выпадках дазвалялася зрэзаць галінку. А тут, мабыць, такі выпадак і надышоў. На адным дубе гаспадар прыгледзеў прыдатную рагаціну. Хоць дуб для тае справы не зусім падыходзячае дрэва, але ж, што зробіш, іншага няма. Дый і не тое хвалявала гаспадара. «Зрэжу, ану ж не падыдзе, — думаў споравец, — Граху не абярэшся. Не. Тут трэба дзейнічаць напэўна. Але ж як?»

Думаў гаспадар, бадай, усю ноч. І прыдумаў, не бы ён на тое ён спораўцам. Ужо назаўтра сабраў паўсяла мужыкоў. Прынёс пад дрэва некалькі моцных лесвіц. І пад рогат дзевяты павалок свайго вала на дуб, да той рагаціны, каб на месцы зрабіць прымерку.

Пародыі

Янусь МАЛЕЦ

Каханне па-нямецку

Я табою заваражаны,
Позірк мой — прызнанне
ўслых.
І рукой на шкле марозным
Пішаш ты:
«Іх лібэ дых...»

Міхась Пазнякоў.

Ты «Іх лібэ дых...»
узвышана
Пішаш на марозным шкле.
Я блакнот хапаю ўвішна,
Запісаць хачу,
але...
Што такое «дых» кумекаю, —
Мусіць, гэта я
ці што? —
Хоць у «Дойч» і не калека
На працэнтаў гэтак сто.

Не на сто, а мо на тысячу,
Дык давай — гут-гут! —
шрайбай.
За акном
хай вецер свішча,
Ён там — айн, а нас тут —
цвай!

Заснавальнік: ТБМ імя Ф.Скарыны.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220029, г.Менск, вул.Чычэрына, 1. Тэлефон: 33-17-83.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара можа не адпавядаць меркаванню рэдакцыі. Рукапісаў рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

Індэкс 63865. Замова 162

Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку». 220041, г.Менск, пр.Ф.Скарыны, 79.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Наклад 3300 паасобнікаў.
Падпісана ў друк 12.02.1996 г. у 15 гадзін.